

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Diplomová práce

Bc. Michaela Svobodová

Ekonomická socializace dětí

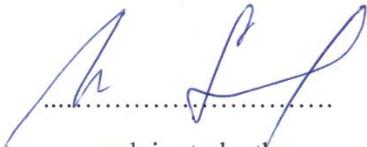
Olomouc 2019

Vedoucí práce: PhDr. Soňa Lemrová, Ph.D.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Já, níže podepsaná studentka, tímto čestně prohlašuji, že diplomovou práci jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 3.4. 2019

.....
podpis studentky

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce PhDr. Soni Lemrové, Ph.D. za odborné vedení, vstřícnost při konzultacích, věcné připomínky a cenné rady, díky kterým jsem mohla práci dovést do úplného konce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 SOCIALIZACE	8
1.1 Činitelé socializace	9
1.2 Fáze socializace	10
1.3 Ekonomie, ekonomika, ekonomická socializace	11
2 RODINA	13
2.1 Funkce rodiny	13
2.2 Rodina jako socializační faktor	15
2.3 Hospodaření v rodině.....	16
3 PENÍZE.....	17
3.1 Historie peněz	17
3.2 Význam a funkce peněz.....	18
3.3 Ekonomické chování	19
3.4 Finanční gramotnost	20
3.4.1 Způsoby rozvoje finanční gramotnosti	21
4 DĚTI VE SVĚTĚ EKONOMIKY.....	24
4.1 Dítě předškolního věku (3-6 let).....	25
4.2 Děti a peníze	27
4.2.1 Představy dětí o penězích	28
4.2.2 Jak mluvit s dětmi o penězích.....	29
4.2.3 Ekonomické chování dětí.....	30
4.2.4 Kapesné.....	31
4.2.5 Peníze v mateřské škole	34
4.2.6 Peníze a hry.....	35
4.3 Děti a reklama.....	38
4.4 Děti a práce	40
5 VÝZKUM POSTOJŮ RODIČŮ VŮČI KAPESNÉMU.....	41
II. VÝZKUMNÁ ČÁST.....	46
6 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	46
7 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	47
7.1 Postup výzkumu	47

7.2	Popis výzkumného souboru.....	47
7.3	Použité výzkumné metody.....	48
8	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	49
8.1	Výsledky dotazníkového šetření.....	49
8.2	Vyhodnocení výzkumných otázek.....	63
9	DISKUSE.....	65
10	ZÁVĚR	67
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	70
	SEZNAM GRAFŮ	72
	SEZNAM TABULEK.....	73
	SEZNAM ZKRATEK	74
	SEZNAM PŘÍLOH.....	75
	PŘÍLOHY	76
	ANOTACE	90

ÚVOD

Od výměny k placení, od potřebuji ke chci, od hodně ke kolik... takto by se stručně dal také charakterizovat vývoj každého dítěte. A na konci všeho jsou peníze. Lidé se k poznání, co jsou peníze, jakou hrají v životě roli, jak je těžké získat, co se za ně dá a nedá pořídit, dostanou různě rychle. Na jejich poznání má vliv mnoho faktorů, ale ten nejdůležitější vždy bude rodina a způsob, jakým rodiče dokáží své dítě do této problematiky zasvětit. Ve vyšším věku se pak projevuje, zda byla zvolena správná cesta i správné načasování. Když se rozhlédneme kolem sebe, přístup k penězům dokáže lidi rozdělit do několik skupin. Jednou z nich jsou např. ti, kteří si dokáží peněz vážit, vědí, jak složité je si peníze vydělat, dokáží každou korunu zvážit a své rozhodnutí o utrácení přehodnotit. Na druhém pólu je bohužel ta skupina lidí, jejichž „manipulace“ s penězi lze charakterizovat heslem: „Lehce nabyt, lehce pozbyt.“ A hledat k tomuto druhu smýšlení základ? Ano, v okolí, v prostředí, v možnostech a příležitostech, ale vždy to prvotní bude vliv rodičů a přístup k výchově. A v tomto duchu je zpracována i tato práce. V jednotlivých kapitolách se snažíme popsat nejen to, co jsou peníze, ale jak ovlivňují život dítěte v různých fázích dětství, snažíme se zachytit okamžiky, kdy dítě sevře v dlaní svou první lesklou „korunku“, až do chvíle, kdy si za získané peníze „něco“ koupí.

Životem nás provázejí různá tvrzení: „peníze hýbou světem“, „peníze jsou až na prvním místě“ a mnoho dalších. Tohle si nikdo nevymyslel, to ukázal život. Peníze nás doprovázejí dennodenně, na každém kroku, po celý život. Ovládají a ovlivňují dění kolem nás. Když se zamyslíme nad tím, za co všechno utrácíme, naskytá se otázka, zda peníze nejsou všechno. Dle našeho názoru je v současné době, kdy stačí stisknout jedno tlačítko, aby člověku půjčili sto tisíc, nutné být vzdělaný v oblasti financí. Možná více než kdykoliv předtím. Na každém rohu na nás číhají slevy a neodolatelné nabídky nutící nás utrácet. V televizi nás přesvědčují, že k tomu, abychom byli spokojeni, potřebujeme nové auto, novou kuchyň a nejnovější vybavení. Aby se děti v tomto světě nástrah orientovaly, je nutné je zasvětit do světa peněz co nejdříve. Protože v době, kdy dostanou svou první výplatu, už může být pozdě.

V teoretické části se, kromě obecné charakteristiky peněz, věnujeme vymezení pojmu socializace s přesahem do ekonomiky, významu rodiny jako socializačního faktoru a hospodaření v rodině. Další kapitola je věnována penězům se zaměřením na ekonomické chování a finanční gramotnost. Stěžejní kapitola této práce se týká dětí předškolního věku ve světě ekonomiky. Kapitola je zaměřena na jejich představy a vnímání peněz, kapesné a vzdělávání nejen formou hry.

Výzkumná část je zaměřena na názory, postoje a zkušenosti rodičů a budoucích rodičů týkající se finanční gramotnosti a finančního ohodnocování dětí předškolního věku, které může mít vliv na pozdější schopnost hospodařit s penězi. Na názorech rodičů si například ukážeme, v kterém věku je neoptimálnější zatěžovat problematikou financí ty malé dětské hlavičky, za co a jakou formou děti odměňovat a také například to, zda se, řekněme, spolupodílet na rozhodování o utrácení poskytnutých peněz formou kapesného.

Cílem diplomové práce je tedy objasnit, kdy a jakým způsobem je vhodné zasvětit děti do světa peněz a ekonomiky a jak se v něm začít pohybovat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIALIZACE

Socializace je celoživotní proces začleňování jedince do určité skupiny či společnosti prostřednictvím sociální interakce. Tímto procesem se zabývá více vědních disciplín. Psychologie se zabývá utvářením lidské osobnosti a psychiky, zatímco sociologie trvá na názoru, že člověk se jako sociální bytost nerodí, ale postupem času se jí stává. Pedagogika považuje výchovu za cílevědomé a záměrné působení na člověka s cílem začlenění do společnosti (Kraus, 2001, s. 54).

V průběhu procesu socializace dochází k utváření osobnosti jedince a osvojování si hodnot, norem, postojů, názorů, způsobů jednání a chování, které jsou pro dané společenství žádoucí. Procesy, kterými se vyvíjí osobnost jedince, nazýváme socializační mechanismy a zahrnují všechny druhy učení, které jsou ovlivňovány konkrétními okolnostmi a sociálními vlivy. Celý tento proces učení nazýváme sociální učení, kdy člověk, který je vybaven dispozicí přecházející v sociabilitu, získává schopnost navázat kontakty a vztahy s lidmi, přebírat role a vzory a osvojovat si nové poznatky.

Socializace jedince může probíhat bezděčně, a to mimoděčným napodobováním, učením se podmiňováním nebo jiným způsobem učení. Dále může probíhat záměrně řízeně, například při vyučování ve škole nebo formou sebevzdělávání (Helus, 1998, s. 93).

Proces socializace předpokládá aktivní účast dítěte na svém učení. Piaget ve své teorii uvádí, že učení se není pouze o vstřebávání informací, ale o jejich transformaci samotným jedincem. K tomu dochází při konfrontaci nových informací s předchozími vědomostmi a na základě dekonstrukce vědomí se vytváří nový systém, který bude zahrnovat všechny nové poznatky.

Kromě učení dochází k socializaci dítěte hrou a přejímáním rolí. V tomto období se stává vzorem pro dítě kdokoliv. Rodiče, kamarádi, hrdinové z filmů a dítě se s nimi může ztotožňovat a jejich chování srovnávat se svým. Taktéž hra umožňuje dítěti vyzkoušet si různé sociální role a seznámit se s normami, které k daným rolím náleží. Dítě se za dobu svého vývoje setká s různými rolemi a z nich vyplývajícími normami a hodnotami, které bude potřeba měnit a přizpůsobovat společnosti (Montoussé, 2005, s. 110-111).

Výsledkem socializačního procesu je sociabilita, tzn., že osoba je schopna navázat sociální vztahy a styky s dalšími osobami a je ochotna se přizpůsobit společnosti. Působením pudové síly je v jedinci posilována potřeba být mezi jinými lidmi.

Za proces socializace je považována také výchova, která je vědomá a řízená. Týká se všech lidí a prolíná se všemi činnostmi utvářejícími člověka. Výchova může být chápána různými způsoby. Zde je uvedeno pojetí výchovy dle Ondřejkoviče (1998, in Kraus 2001).

Pojetí výchovy jako:

1. morální a intelektuální výcvik
2. sociální technika ovlivňování lidského chování
3. záměrný a organizovaný přenos požadovaných dovedností a hodnot
4. interakční proces
5. aktivity a opatření, které jsou cílevědomě zaměřené na ovlivňování osobnosti
6. proces vědomé a řízené socializace

1.1 Činitelé socializace

Kraus (2008) uvádí pět socializačních činitelů, kterými jsou genotyp, aktivita, prostředí, výchova a fenotyp. Jedinec vstupuje do procesu socializace s vlastnostmi, které získává při okamžiku početí, s vrozenými dispozicemi a přirozenou aktivitou. Na jedince působí výchovný proces a prostředí, ve kterém se jedinec nachází. Tyto činitelé vědomě a řízeně formují člověka pro život ve společnosti. Důsledkem interakce genotypu s prostředím je fenotyp, což je soubor pozorovatelných znaků jedince, které se projevují v určitém stadiu vývoje (Helus, 1998, s. 96).

Podle Heluse (1998) jsou socializačními činiteli instituce a socializačně působící osoby. Na první místo v institucích staví rodinu, dalšími institucemi jsou škola, výchovná zařízení, kulturní, sportovní a sociální skupiny, ale i televize. Osoby, které působí na socializaci jedince, jsou bezpochyby rodiče, sourozenci a prarodiče, později jsou to učitelé, vrstevníci a kamarádi.

Rodina, jakožto hlavní socializační činitel, předává dítěti základní sociální kódy, kterými jsou například jazyk. Ve škole si dítě osvojuje znalosti a společenská pravidla. Společně předávají dítěti kulturní znalosti, vědomosti, sociální kódy a vzdělání.

Působení všech činitelů jedince se navzájem doplňuje, a přestože si mnohdy mohou konkurovat, jejich konečným cílem je začlenění jedince do společnosti (Montoussé, 2005, s. 112-114).

Jakým způsobem probíhá socializace v rodině a ve škole, je popsáno v podkapitole 2.2 Rodina jako socializační faktor.

1.2 Fáze socializace

Kraus (2008), který se ve své knize odkazuje na Hroncovou a kol., uvádí rozdělení fází socializace na etapu přípravnou a realizační. V přípravné fázi dochází k osvojení řeči, společenských hodnot a norem a získávání základních společenských rolí. Fáze realizační představuje přebírání dalších rolí, v rámci životních drah, kam řadíme dráhu rodinnou, profesní a společenskou a součástí kterých je řada činností, které musíme v průběhu života vykonávat.

V publikaci Jaroslava Řezáče můžeme nalézt zásadní etapy socializace jedince. V první etapě se objevuje prvotní manipulace s předměty a bezprostřední kontakt s matkou. Prostřednictvím bezprostředního sociálního kontaktu dochází u dítěte k pochopení svého místa v rodině a jejími blízkými členy. Postupem dojde k pochopení „JÁ“ a osob patřících k „JÁ“, v budoucnu nahrazeno za „MY“.

Ve druhé etapě dominuje hra a interakce mezi dospělými, dětmi a hračkami. Dítě začíná zobecňovat a diferencovat svět na „My“ děti a „Oni“ dospělí. Začíná také srovnávat svoje výkony a objevuje své vnitřní vlastnosti, které jsou předpokladem výkonu. Pomocí tohoto sebeobjevování dítě snáze proniká do širší společnosti, zatímco dítěti, které se na svůj výkon fixuje, bude toto pronikání do společnosti značně ztíženo.

Třetí etapě dominuje učení, dítě přejímá roli žáka a jeho vědění o světě je diferencováno. Dítě se začíná učit, připravovat se na společenský život. Svět začíná vnímat z pohledu druhých lidí, z pohledu vědních oborů, umění a politiky, vytváří si postoje k lidským profesím.

Čtvrtá fáze patří dospělosti. Dospělost je role, při jejímž přijetí se jedinec stává zodpovědný za své činy a dochází také ke stabilizaci psychologické a sociální identity. Tentokrát je dominující činností práce, jako zabezpečující činnost. Další rolí člověka je rodičovství vyznačující se především péčí, výchovou a uspokojováním potřeb druhého člověka (Řezáč, 1998, s. 51-52).

1.3 Ekonomie, ekonomika, ekonomická socializace

Ekonomie je společenská věda, která se zabývá chováním lidí, firem a zkoumáním přerozdělování vzácných zdrojů lidmi pro maximální uspokojení jejich potřeb. Zatímco ekonomika se zaměřuje na konkrétní procesy, výrobu, rozdělování a spotřebu zboží a služeb. Zkoumá hospodaření jednotlivců, domácností, státu aj. (Bailey, 2013, s. 249)

V rámci ekonomické psychologie je na děti nahlíženo jako na budoucí ekonomické subjekty a reálné aktéry ekonomiky. O této ekonomice můžeme hovořit jako o „dětské ekonomice“ nebo „primitivní ekonomice“. Děti jsou účastníky tvorby rodinného rozpočtu a ovlivňují své rodiče při nákupech a dalších rozhodnutích souvisejících s penězi. Podílejí se na ekonomickém životě společnosti uspokojováním svých potřeb, později i svých přání, které bývají uspokojovány prostřednictvím rodičů. Ekonomická psychologie zjišťuje, jaké je ekonomické chování dětí, co ví o ekonomice a o jejím fungování, jakým způsobem se jim těchto informací dostává, jaký mají postoj k penězům a jak chápou ekonomiku jako celek. Sleduje, nakolik děti ovlivňují uspokojování svých potřeb a nakolik jejich účast na ekonomickém životě urychluje jejich vývoj. Dále pozoruje účast dětí na chodu domácnosti, výši, formu a vliv kapesného.

Postoje dětí k penězům a ekonomice jsou závislé na pohlaví, sociálních skupinách, vzdělání i ekonomice daného státu a jsou ovlivňovány sociálním učením. První sociální skupina, se kterou se dítě setkává, je rodina. Rodiče by si měli uvědomit, že jejich děti budou opakovat ekonomické chování, kterému je naučili. Postupem času může dojít k tomu, že ekonomické myšlení mladistvých bude lepší a flexibilnější než myšlení jejich rodičů. Vnímání ekonomiky a peněz se mění z hlediska věku, pohlaví, vzdělání a zkušeností (Riegel, 2007, s. 105,106).

Například z počátku života se děti zajímají spíše o tvar, velikost a barevnost peněz, nechápou pojmy jako směnitelnost, dělitelnost a funkce peněz. Jsou ale svědky nákupů svých rodičů, ekonomického chování rodičů, sourozenců i kamarádů, působí na ně média, pohádky a hlavně reklamy, které využívají snadnou manipulovatelnost dětí (Riegel, 2007, s. 105, 106).

Riegel (2007) odkazuje na Davise a Taylora (1979, podle Furnhama a Agryla, 2000), kteří považují za důležité, aby děti získaly specifické dovednosti zacházení s penězi. Konkrétně vydávání, účtování, půjčování a vydělávání peněz. Děti mají pochopit pojem „vzácnost“ a rozhodovat se na základě rozdílnosti cen zboží, vytvářet si peněžní plány příjmů a výdajů, seznámit se s pojmem půjčka a získání prodejních dovedností, přijetí rizika a pochopení konkurence. Dále zdůrazňují důležitost kapesného, což považují za nejlepší cestu k tomu, aby děti porozuměly hodnotě peněz a získaly základy zodpovědnosti.

2 RODINA

„Rodina je nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace, potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“ (Velký sociologický slovník, 1996)

Rodina je primární skupina, do které se jedinec narodí, vyrůstá v ní a většinou s ní zůstává v kontaktu celý život. Vytváří pro jedince emocionální zázemí a bezpečné prostředí, ve kterém je dítě dostatečně stimulováno a získává základní zkušenosti pro vstup do společnosti. Jádro rodiny je nazýváno rodinou nukleární, kam patří rodiče a děti, rodina širší pak zahrnuje prarodiče a další příbuzné. Dítě se narodí a vyrůstá v rodině tzv. orientační, která je tou výchozí a je o něj pečováno rodiči. V budoucnu zakládá rodinu reprodukční a přebírá ony rodičovské role. (Havlík, 2007, s. 67).

2.1 Funkce rodiny

Rodina je v životě člověka velmi důležitá, ne-li nejdůležitější. Pro zajištění jejího fungování musí své členy zabezpečit, vytvářet vhodné prostředí pro socializaci a výchovu dětí, pečovat o její zdraví, výživu, chránit ji a předávat hodnoty a morální postoje.

Rodina má určité závazky nejen vůči svým členům, ale i vůči společnosti, a jedním z nich je biologicko-reprodukční funkce. Pro jedince má tato funkce význam proto, že zajišťuje uspokojování biologických a sexuálních potřeb a zároveň zabezpečuje další pokračování rodu. Společnost v zájmu svého rozvoje podporuje vznik rodin, nové populace a „pečuje“ o rodiny prostřednictvím různých sociálních služeb.

Další funkcí rodiny je funkce sociálně-ekonomická. Rodina je významnou složkou rozvoje ekonomického systému. Členové rodiny jsou součástí pracovního procesu, jsou významným spotřebitelem, nakupují, spoří a investují. Zároveň rodina pomáhá svým dětem vstoupit do společnosti, připravit je na život, socializovat je. V důsledku nezaměstnanosti a zvyšování životních nákladů může v rodinách docházet k hmotnému nedostatku.

Zajišťování životních potřeb členů rodiny, ať jsou to biologické, zdravotní nebo hygienické, souvisí s funkcí ochrannou neboli pečovatelskou. Ačkoli v minulosti tuto funkci zajišťoval stát, nyní je to rodina a její spoluúčast. Pod touto funkcí si můžeme představit péči o prarodiče, dlouhodobě nemocné, ale také starost o očkování nebo zubní prohlídky.

Socializačně-výchovná funkce rodiny spočívá v učení přizpůsobení se k životu, osvojování si základních návyků a způsobů chování ve společnosti. Rodina připravuje dítě na vstup do života. V některých případech přesouvá rodina odpovědnost za výchovu na školu s očekáváním, že škola napraví chyby, kterých se rodina dopustila v důsledku nevhodného stylu výchovy. Za nevhodné přístupy ve výchově je považován liberální přístup, kdy děti nemají žádné hranice, hýčkájící přístup neboli rozmazlování, perfekcionista, hypochondrizující, autoritativní nebo tvrdý. Za ideální přístup je považován demokratický, který je založený na partnerství a diskuzi.

Rodina je také místem, kde její členové odpočívají, relaxují, tráví svůj volný čas. Ať už o samotě nebo ve společnosti ostatních členů (Kraus, 2008, s. 79-83).

Neméně důležitou funkcí je funkce emocionální a můžeme ji dokonce považovat za nejzásadnější a nezastupitelnou. Vzhledem k tomu, že v historii byla rodina považována za hospodářící domácnost, neopíralo se zakládání rodiny o emoce, ale spíše o ekonomické zájmy a nutnosti. Emoční základ rodiny a jeho význam byl posílen v dobách, kdy byla zakázána dětská práce, zavedena povinná školní docházka a ochrana dětí a mládeže. Tyto akty způsobily změnu pozice dítěte. Z tzv. „malého dospělého“ se stalo dítě objektem péče, lásky a ochrany. Rodina je jedinou institucí, která dokáže toto citové zázemí, pocit lásky, jistoty a bezpečí zajistit.

S touto funkcí je spojena i tvorba domova. V době, kdy se obyvatelé přesouvají z venkova do měst, začíná oddělování veřejného od soukromého prostoru. Člověk se tak denně vrací zpět do svého soukromého prostoru – domova, který tvoří nejbližší rodina, materiální a duchovní prostředí. Toto prostředí umožňuje jedinci emoční zakotvení nejen v období osobních krizí nebo existenciálních záležitostí, např. narození sourozence, úspěchy a neúspěchy ve škole, první láska, puberta, nemoci nebo úmrtí blízké osoby. Je to prostředí pro odpočinek a odreagování se (Havlík, 2007, s. 70-71), (Kraus, 2008, s. 83)

2.2 Rodina jako socializační faktor

Rodina je pro socializaci dítěte nezastupitelná a klíčová. Zajišťuje uspokojování potřeb, rozhodujících pro další sociální začlenění. Uspokojením těchto potřeb dítě získá pocit, že je akceptováno a přijímáno takové jaké je, milováno a může milovat, může se vcítit do druhého tak, jako on se vcítuje do něj a identifikovat se s jinými bez obav a úzkosti (Helus, 1998, s. 98).

V první řadě je to právě rodina, která by měla zabezpečovat nejvýznamnější funkce, a to funkci socializační a výchovně vzdělávací. Později tyto funkce přebírají předškolní a mimoškolní zařízení, škola a média. Rodina je považována za systém závazků a společensky kontrolovaných povinností, součástí kterého je dítě, závislé na rodičích. Předpokladem úspěšné realizace těchto závazků a povinností je pevný svazek rodičů. Narušení toho svazku může vést k negativním důsledkům. Základním závazkem rodičů k dětem je tzv. minimální zaopatření, kdy má každé dítě právo na základní výživu, ubytování, zdravotní péči, oblečení a možnost se vzdělávat. Otázkou je, co naopak mohou rodiče od dětí vyžadovat, k jakým hodnotám a jak je vést.

Existují pojetí výkonu práv a povinností rodičů, nazývané jako rodičovské autonomie, ale ve výsledku se tato pojetí v těchto formách vyskytují jen málokdy. Mohou být také obměňovány v reakci na zrání a vývoj dítěte.

Jak jsme již zmínili, škola přebírá od rodiny úlohu výchovy a vzdělávání. Jde o významný krok pro dítě i rodinu. Dítě opouští úzký kruh rodiny a vstupuje do prostředí společnosti, kde se setkává nejen s vrstevníky, ale také s pravidly a normami, které se liší od pravidel, která vytvářela rodina. Setkává se se školními úspěchy i neúspěchy, úkoly a povinnostmi. Škola tvoří a organizuje životní styl a čas dítěte i jeho rodiny. Škola sice do jisté míry převzala úlohu rodiny, ale i nadále by se měly v péči o dítě s rodinou doplňovat. Nastat může i konflikt, jestliže se k působení školy a rodiny přidají média nebo vrstevníci. Ke sporům mezi školou a rodinou dochází převážně tehdy, liší-li se hodnotové systémy školy a rodin, ze kterých děti pocházejí, a jedná-li se o budoucnost dítěte (Havlík, 2007, s. 73-76).

2.3 Hospodaření v rodině

Rodina a její domácnost. Podle sociální psychologie systém mezilidských vztahů, podle ekonomické psychologie systém hmotných a funkčních stránek rodiny. V této soustavě dochází tedy k procesu výroby, rozdělování a spotřeby. Domácnost nemusí nutně znamenat rodinu, může se také jednat o osoby, které spolu pouze sdílejí byt či dům a nemusí se tedy jednat ani o příbuzné. „*Domácnost je velmi zvláštní ekonomickou jednotkou.*“ A to proto, že ekonomika tohoto prostředí je soukromá záležitost a většina domácností si ji chrání. Dalším důvodem je to, že členové domácnosti jsou ovlivněni vzájemnou interakcí, sdílením různých soukromých stránek života, minulostí jejich členů a emocemi, což hraje velkou roli při rozhodování a řešení problémů v domácnosti.

Existují produkční ekonomické jednotky, které mají za cíl dosažení ekonomického zisku. I přesto, že rodina poskytuje podobné služby, vzniká na základě zisku tzv. vzácných zdrojů (času a peněz) a dále produkuje jiné vzácné zdroje (vztahy, emoce). Ekonomické procesy v rodině fungují na poskytování si vzájemných služeb a darů.

Komunikace domácnosti má mnoho forem. Prostřednictvím symbolů, kdy informace, které jsou určeny pouze obyvatelům domácnosti, nabývají povahy symbolů, které jsou pro okolního pozorovatele nečitelné. Za komunikaci s vnějším prostředím je považováno to, co a kde nakupujeme, jak se staráme o zahradu, dům, i zda máme přeplněnou popelnici nebo nikoliv. Toto jsou specifické signály, které podvědomě vysíláme vnějšímu světu.

Další formou je komunikace penězi. Rodina investuje, spoří, ale i plýtvá. Musí nakupovat hotové výrobky a služby, zpracovává suroviny, materiály, provádí domácí práce a rituály.

Domácnost je prostředí, kde je dítě ekonomicky socializováno, získává základní ekonomické informace a učí se fungovat v ekonomice. Dítě je pro rodinu zásadní výdajovou a příjmovou položkou a rozhodnutí mít děti je spojeno se značnou investicí, která někdy trvá i celý život.

„*Peníze vstupují do domácnosti jako „další partner“ a mlčení o nich může zakrývat hanbu, pocity viny a úzkosti spojené s jejich získáváním, případně utrácením.*“ Existují i rozdílné přístupy k penězům z hlediska pohlaví jedince. Zatímco muž z pohledu lovce vnímá zisk peněz jako zisk moci a respektu, žena jako sběrač sdílí a spolupracuje. Sdílení financí je pro muže obtížnější (Riegel, 2007, s. 145-158).

3 PENÍZE

Peníze jsou pro člověka stejně důležité, jako byl třeba objev ohně nebo vynález parního stroje. Je o nich napsáno mnoho literatury s přesahem i do světa pohádek a snů o bohatství. Hlavním předpokladem je, že peníze „jsou“, což není tak úplně samozřejmé, a jejich užívání může být do velké míry abstraktní. Jedna mince, jakékoliv hodnoty, nám není k ničemu bez peněžního systému. Peníze jsou vymoženost přispívající k blahobytu a svobodě.

Bankovky, tedy papírové peníze i ty kovové, mají přesně definované rozměry, materiál, označení i ochranné prvky, aby se předešlo jejich padělání. Můžeme si vytvořit stejné, ale jednak tím porušíme zákon a nevytvoříme nic jiného, než pouhý žeton neboli symbol skutečných peněz. Hlavním vlastníkem peněz je tedy stát a ten určuje jejich výrobu a tvorbu. Ubírá nám tak část našeho vlastnictví, ale současně zajišťuje, že peníze, které vlastníme, jsou platným prostředkem pro platby.

Peníze disponují několika vlastnostmi, na základě kterých je nynější obchodování značně ulehčeno.

Jsou to:

- přenosnost
- odolnost vůči opotřebení
- rozlišitelnost
- homogenita
- stabilita
- limitovanost (Riegel, 2007, s. 158-160)

3.1 Historie peněz

Peníze mají za sebou dlouhou cestu a prošly mnoha proměnami, než dospěly do současné podoby. Jako první směnná forma existoval barterový obchod, směna zboží za zboží. Tato forma fungovala na dohodě účastníků o hodnotě jednotlivých předmětů. Nebyla příliš výhodná z důvodu časové náročnosti. Účastníci chtěli vyměnit to, čeho měli přebytek, za to, co jim chybělo. Pro usnadnění směny a větší spokojenost účastníků obchodu vznikly různé typy peněz, například kožešiny, plátna, mušle, jantar, dobytek. Hlavním a nejpoužívanějším platidlem se staly drahé kovy, zlato a stříbro.

Zmínka o nejstarších mincích, které byly ze slitiny zlata a stříbra, pochází ze 7. století př. n. l. a byly raženy v Lydii, na území dnešního Turecka. V Mezopotámii se kolem 6. století př. n. l. objevily peníze podobné těm dnešním. První ucelené právní kodexy, které upravovaly obchodní vztahy mezi lidmi, byly na přelomu 3. tisíciletí př. n. l. vytvořeny ve staroegyptské říši. Byly předchůdcem soustavy platebního styku. V 17. století vznikly papírové peníze jako zástupné známky za mince. Rozvojem vědy, techniky a mezinárodního obchodu došlo v 19. století k hromadnému nahrazování mincí papírovými penězi a zvýšil se oběh cenných papírů. Vznikla měna pro mezinárodní obchod a systém nadnárodní měny v rámci Evropské unie, kterou je od 1. 1. 2002 euro.

Roku 970 nechal Boleslav I. razit první české mince denáry a okolo roku 1220 byly Přemyslem Otakarem I. raženy stříbrné brakteáty. Nejznámější českou mincí je pražský groš z roku 1300 ražený za vlády Václava II. Na území České republiky proběhla ražba ještě mnoha dalších mincí a zavedení mnoha měn. Korunová měna byla zavedena v roce 1892. V roce 1919 dochází ke vzniku československé koruny, která po zřízení Protektorátu Čechy a Morava platila souběžně s německou markou, která byla zákonným platidlem.

Samostatná česká koruna vzniká oddělením české a slovenské měny 2. 2. 1993 (Hubinková, 2008, s. 149), (Riegel, 2007, s. 147-149).

3.2 Význam a funkce peněz

Významem peněz je přesné a numerické vyjádření hodnotového vztahu mezi jinými předměty. Peníze jsou definovány jako všeobecně přijímaný prostředek při směně za zboží nebo služby. Kromě toho plní peníze další funkce, jež jsou definovány v učebnici ekonomie. Jsou to:

- všeobecný ekvivalent, prostředek směny
- účetní jednotka, měřítko hodnoty
- uchovatel hodnoty, zásoba bohatství
- měřítko a prostředek úhrady odložených plateb (Riegel, 2007, s. 161)

Tím, že lidé používají peníze jako prostředek směny, je vyřešen problém tzv. barterového obchodu, kdy lidé museli prodat zboží, které jim nadbývalo, někomu, komu totéž zboží chybělo a naopak. Lidé nyní tak prodají svůj výrobek za peníze a za ty si následně koupí, co potřebují.

Být uchovatelem hodnoty znamená uchovat si kupní sílu. Tím je myšleno, že zboží prodáme nyní a získané peníze si uchováme do budoucna a utratíme je, až bude potřeba. Toto je výhodné v momentě, kdy je cenová hladina stabilní. Je-li cenová hladina z důvodu inflace nestabilní a pohyblivá, kupní síla se stává také nestabilní a peníze již nejsou spolehlivým uchovatelem hodnoty.

Jako zúčtovací jednotka mohou být peníze použity, aniž by fyzicky existovaly. Penězi lze ocenit odlišné statky, např. lidskou práci, výrobky, služby, a tím usnadnit ekonomickou kalkulaci.

Existuje další navazující funkce peněz, a tou je měřítko a prostředek odložených plateb. Jsou to platby, které jsou uskutečněny s časovým odstupem až po obdržení a užívání zboží tzv. na dluh (Ježek, 2002, s. 29-31).

3.3 Ekonomické chování

Ekonomika je nedílnou součástí životního prostředí, které ovlivňuje chování lidí, jednotlivců, kteří jednají z vlastní iniciativy, a právě soubor těchto iniciativ tvoří lidské chování v ekonomii. Ekonomické chování se vyznačuje vazbami mezi ekonomickou strukturou a lidskými potřebami a jeho rysy můžeme spatřovat v jakémkoliv lidském chování. Pro pochopení ekonomie je nutné rozumět ekonomickému chování jednotlivců.

Toto chování má v životě člověka neobyčejný význam, protože tvoří jeho podstatnou část. Časově nejnáročnější je práce, i přesto že značná část obyvatel je nezaměstnaná nebo práci teprve hledá. Svět práce ovlivňuje i osoby v domácnosti nebo důchodce, neboť jsou závislí na svém předchozím pracovním životě. Dalšími druhy ekonomického chování jsou např. nakupování, spoření, darování, ale i sázení a hry o peníze.

Práce je důležitou kategorií lidského chování, a je-li osoba v zaměstnaneckém poměru, nebo podnikatelem, je odměněna penězi. Ty slouží k nákupu, tj. utrácení za zboží a služby, a tímto způsobem se peníze dostanou zpět do oběhu. Práce a nakupování jsou nejpodstatnější pro existenci ekonomiky, protože bez výměny vydělaných peněz za služby a zboží by existovala jen stěží. Zároveň z velké části tvoří cyklus oběhu peněz mezi domácnostmi a podniky (Hubinková, 2008, s. 68-69), (Lea, 1994, s. 205).

V případě ukládání našeho neutraceného příjmu se jedná o spoření, kdy se uložené peníze stávají úsporou, zásobou či rezervou. Spoření je tedy proces, jehož výsledným produktem jsou úspory. V souvislosti s ukládáním neutracených peněz se používá také slova šetření, šetřit, což je synonymem slov spoření, spořit. Jedinec má kromě motivace spořit i dovednosti, znalosti, cíl a prostor k dosažení cíle. Spoření může být ovlivněno mnoha faktory. Je to samozřejmě příjem a bohatství, dále důchodový systém a sociální zabezpečení, inflace, věk a osobnost jedince.

Předpokládá se, že pokud chce člověk spořit, má z čeho, tudíž má nějaký příjem nebo zisk. Způsobů, jakými spořit peníze je mnoho. Laici popisují spoření jako ukládání peněz do matrací, hrnců, družstevních záložen, bank nebo nákup cenných papírů. Kromě tohoto jsou to ještě půjčky lidem, životní pojistky, hypotéky nebo nákup zboží s dlouhodobou spotřebou. Uspořené peníze mohou být dále investovány, což je další z druhů ekonomického chování (Lea, 1994, s. 293), (Riegel, 2007, s. 91-97).

3.4 Finanční gramotnost

Za finanční gramotnost považujeme znalosti, dovednosti a hodnotové postoje člověka, na základě kterých je schopen zabezpečit sebe a rodinu, aktivně vystupovat na finančním trhu, orientovat se v problematice peněz a cen a spravovat osobní nebo rodinný rozpočet. Finanční gramotnost vychází z gramotnosti ekonomické, v rámci ní by měl být člověk navíc schopen zajistit si příjem a rozhodovat o výdajích, orientovat se na trhu pracovních příležitostí. Tudíž aby se člověk dokázal uplatnit v současné společnosti, musí mít odpovídající znalosti, dovednosti a hodnotové postoje.

S finanční gramotností souvisí i gramotnost v dalších oblastech. Například gramotnost numerická je potřebná k řešení numerických úloh vztahujících se k financím, v gramotnosti informační jde o vyhledání, použití a vyhodnocení relevantních informací. Orientaci v právním systému, práva a povinnosti poskytuje právní gramotnost. Prostřednictvím všech těchto gramotností je vytvářeno a upevňováno ekonomické, právní a politické myšlení občanů.

Podle Národní strategie finančního vzdělávání z roku 2010 lze rozdělit finanční gramotnost do tří složek: peněžní, cenová a rozpočtová gramotnost.

Peněžní gramotnost zahrnuje kompetence, které jsou potřebné pro správu hotovostních a bezhotovostních transakcí a nástrojů, kterými jsou např. běžný účet, platební karty, šeky. Kompetence pro pochopení cenových mechanismů a inflace představuje cenová gramotnost. Kompetence nutné pro vedení rozpočtu, stanovování finančních cílů a rozhodování o přerozdělování finančních zdrojů představuje rozpočtová gramotnost, která také zahrnuje schopnost spravovat finanční aktiva (např. vklady, investice a pojištění) a finanční závazky (např. úvěry, leasing) (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 11-15).

3.4.1 Způsoby rozvoje finanční gramotnosti

Finanční vzdělávání je v České republice zajišťováno prostřednictvím dvoupilířové struktury, a to proto, aby vzdělávání zasáhlo celou populaci. Vzdělávání je tedy rozděleno na počáteční a další.

Vzdělávání dětí a žáků v počátečním vzdělávání je poskytováno v předškolním, základním, středním vzdělávání, v konzervatořích a vyšším odborném vzdělávání, a to na základě zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Studium v akreditovaných studijních programech uskutečňovaných podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, vysokými školami nebo jejich součástmi.

Toto vzdělávání je garantováno státem a je zprostředkováno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), které společně s Ministerstvem financí (MF) a Ministerstvem průmyslu a obchodu (MPO) připravily Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách na základě usnesení vlády ČR č. 1594 ze dne 7. prosince 2005. Materiál má rozvíjet a zvýšit úroveň finanční gramotnosti a popisuje, jakým způsobem má být finanční vzdělávání do počátečního vzdělávání začleněno. Šlo o vytvoření a zařazení Standardu finanční gramotnosti pro základní školy, střední školy do rámcových vzdělávacích programů. Tyto standardy vymezují ideální úroveň finanční gramotnosti.

V roce 2017 zveřejnilo Ministerstvo financí aktualizovaný Standard finanční gramotnosti stanovující cílovou úroveň finanční gramotnosti žáků základních a středních škol. V tomto standardu jsou oproti starším standardům posílena určitá témata a do rámcových vzdělávacích programů bude zařazen při jejich nejbližší revizi. Žáci na prvním stupni základní školy by se tak měli učit o hotovostní a bezhotovostní formě peněz, o způsobech placení, bankách, rozpočtu, příjmech a výdajích domácnosti, úsporách a půjčkách. Na druhém stupni je to například inflace, nakládání s penězi, základní práva spotřebitelů, produkty finančního trhu a žáci by měli být schopni sestavit jednoduchý rozpočet domácnosti, uvést hlavní příjmy a výdaje domácnosti.

Další vzdělávání občanů v oblasti financí je určeno dospělé populaci, tedy spotřebitelům. Pro zabezpečení tohoto dalšího vzdělávání je nutné zajistit, aby subjekty veřejné správy, profesní sdružení finančních institucí a sdružení spotřebitelů, spolupracovaly. Dále revidovat Standard finanční gramotnosti dospělých občanů v souladu s vyvíjejícím se finančním trhem. Pro podporu dalšího vzdělávání by měly vznikat projekty, které budou průběžně aktualizovány, a bude zajištěna informovanost o nich. Úroveň finanční gramotnosti by měla být pravidelně monitorována a na základě získaných dat posilována (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 16-17).

Jistě by stálo za zmínku uvedení nového produktu České spořitelny pod názvem Abeceda peněz. Tento projekt je zaměřen na zvyšování finanční gramotnosti především dětí školního věku. V případě osvědčení tohoto projektu na trhu by se mohlo jednat o jednu z možností, jak dále s dětmi předškolního věku pracovat v oblasti finančního vzdělávání. Prozatím je projekt zaměřen na žáky druhých a čtvrtých tříd základních škol.

Použijeme-li přímou citaci České spořitelny, tak „Abeceda peněz“ obohacuje děti tím, že:

- učí žáky prožitkem, který získají pouze v praxi
- ukazuje reálné příklady, na co si dát ve světě financí pozor
- rozvíjí jejich kreativitu a práci v týmu
- při realizaci nesedí v lavicích, ale jdou do „terénu“
- celá třída společně plní úkoly a překonává překážky

Projekt rovněž předkládá rady a tipy pro rodiče, jak učit děti hospodařit, jak se chovat, aby peníze přebývaly, jak se chovat, když peníze chybí apod. V těchto článcích nalezneme i části týkající se dětí předškolního věku. Více informací lze nalézt na webových stránkách České spořitelny (Abeceda peněz, 2019).

4 DĚTI VE SVĚTĚ EKONOMIKY

V mnoha ekonomicko-psychologických dílech chybí jakákoliv zmínka o dětech a jejich roli v ekonomice. Jedna z příčin může být ta, že mikroekonomie považuje za základní prvek domácnost, nikoli jedince. Jak tedy děti získají znalosti o penězích a ekonomice? Stephen Lea uvádí v knize frázi S. Maitala (1982). „*Ekonomický člověk je zázrakem zrození. Ze stran ekonomického časopisu vyskočí v plné síle do života.*“ Ekonomika, jakožto faktor ovlivňující chování jedinců, se bezesporu projeví již při formování ekonomického chování v dětském věku.

Studiem dětí v ekonomice se zabývá více skupin odborníků. Vývojoví psychologové se zaměřují na ekonomickou realitu, výzkumy ekonomického chování se zabývají sociologové a psychologové v oblasti marketingu a souvislostem mezi dítětem a reklamou se věnují odborníci sociálních věd.

Přestože Piaget sám neprováděl výzkumy týkající se ekonomického chování dětí, objevuje se jeho teoretický přístup ve zkoumání jiných vědců (Berti - Bombi 1981, Burris 1981, 1983, Furth 1978, 1980, Jahoda 1979 aj.). Všichni vědci používali podobné strategie a otázky a dospěli pochopitelně k podobným závěrům. U těch lze nalézt stadia, kterými dítě prochází při osvojování si světa peněz, která se pohybují v rozmezí tři až devět. V prvním stadiu dítě nechápe úlohu peněz a operace s nimi. Rozumí tomu, že pro uskutečnění finančních operací je nutné peníze použít, ale bere tuto nutnost jako rituál. Pojem výměna je dítěti v tomto stadiu cizí. V konečném stadiu dítě chápe všechny druhy výměny za použití peněz, včetně ekonomických pojmů, jako jsou zisk, investice aj.

Jako příklad jsme zvolili výzkum, který provedly Berti a Bombi (1979), ve kterém kladly dětem ve věku od tří do osmi let otázky, týkající se konkrétních ekonomických pojmů, jako jsou peníze a práce. Odpovědi na otázky, jak lidé získávají peníze a jaká je povaha práce, spadaly do kategorií se vzestupným pořadím. Děti čtyřleté (úroveň 2) nepovažovaly práci za původ peněz, některé děti čtyřleté a pětileté (úroveň 4) tvrdily, že jejich rodiče dostávají za práci zapláceno, ale ostatní dospělí nikoliv.

Další výzkum, který provedli Berti, Bombi a Lis (1982), se týkal představ dětí o výrobních prostředcích a majitelích. Děti na první úrovni uvedly, že vlastníkem je osoba, která je prostorově spojena s výrobním prostředkem, ať jde o továrnu nebo dopravní prostředek. Například za majitele autobusu považují cestujícího. Na druhé úrovni považují děti za vlastníka toho, kdo prostředek přímo ovládá. Děti na páté úrovni dosahují chápání dospělého člověka.

Psychologové, kteří pokračují v duchu Piageta, kladou velký důraz na vyvažování jako na proces změn v ekonomickém myšlení. Je to část vývoje, kdy děti dosahují rovnováhy mezi chápáním a pozorováním světa. Toto chápání světa závisí na tom, jaké má dítě předchozí zkušenosti a jakým způsobem se adaptuje na nové jevy.

Studie této problematiky ukazují, že ačkoliv zní názory nejmladších dětí poněkud nestandardně, s přibývajícím věkem se shodují s běžným chápáním ekonomie (Lea, 1994, s. 480-481).

4.1 Dítě předškolního věku (3-6 let)

Předškolní období je dle vývojové psychologie etapa mezi třetím a šestým rokem věku dítěte. Pro děti v tomto období je přirozená a důležitá hra, prostřednictvím které objevuje nejen svět, ale i své tělo. Zjišťuje své pohybové možnosti v běhu, lezení, skákání i hrách s míčem. Důležitým je též rozvoj sebeobsluhy, kdy se dítě učí oblékat, uklízet po sobě, stolovat

a pečovat o hygienu. Neméně důležitou je jemná motorika, která se vyvíjí až do sedmi let dítěte. V tomto věku je nutné, aby děti motoriku procvičovaly, například navlékáním korálků, skládáním kostek, tvarováním plastelíny nebo přerovnáváním a tříděním malých předmětů. Samozřejmě s rozvojem jemné motoriky souvisí kresba.

Vývoj kresby začíná jednoduchou čáranicí, kdy dítě popisuje čáru nebo kolečko podle aktuálního rozpoložení. Od čáranice dítě přechází k prvotní formě postavy člověka, kterou je hlavonožec. Výtvarná vyjádření dětí předškolního věku jsou individuální, spontánní a kreativní a měla by být rodiči i předškolním zařízením podporována. Rodiče by se měli postarat o to, aby dítě mělo vhodný pracovní prostor a vhodné podmínky pro své umělecké vyjádření, např. klid, materiály a vhodné podněty.

Dítě v tomto období vnímá celek jako soubor jednotlivostí bez rozeznání základních vztahů. Snadno jej zaujmeme maličkostmi, jedná-li se především o předmět jeho momentálního zájmu. V prostoru se dítě orientuje pouze ve známém prostředí.

Paměť v tomto věku je bezděčná, kolem pátého roku se vyvíjí v paměť záměrnou. Mechanická paměť zajišťuje vhodný základ pro přijímání informací, díky ní se dítě snadno učí texty písní, básní a říkadel. Toto období je vhodné pro pozvolný začátek s výukou cizích jazyků. Do paměti dítěte se lépe zapíše situace a události, které má dítě spojeny s projevem nějaké emoce, a situace, které si dítě samo prožije. Proto se v předškolních zařízeních dbá na prožitkové učení a spojení teorie s praxí.

Rozvoj myšlení u dětí je taktéž individuální. Zhruba do třetího roku věku by mělo dítě mít ukončeno předpojmové období. V tomto období pokračuje v osvojování si mateřského jazyka, uvědomuje si, že vše kolem něj má nějaké znaky, označení, pojmenování. Děti se začínají zajímat o souvislosti a zahrnují své rodiče a prarodiče otázkou „Proč?“. Pro uspokojení zvědavosti dětí je ze strany rodičů důležitá trpělivost, dostatek času a určité znalosti. Dítě na konci tohoto období je schopno nápodoby, užívání řeči, symbolických projevů v kresbě a fiktivní hry.

Dále se u dítěte rozvíjí myšlení názorné intuitivní, typické pro předoperační stadium. Myšlení je plně ovlivněno tím, co dítě aktuálně vnímá nebo co vnímalo před chvílí a nyní si představuje. Vnímání přechází od individuálních podnětů k zobecňování a celostním pojmům. Dítě chápe vztahy a dění v rámci činností a aktivit, kterým se věnuje a které mají vliv na jeho myšlení. Pro myšlení v tomto období je charakteristický egocentrismus, což znamená, že dítě nerespektuje hledisko jiných osob, ale pouze to své. Považuje se za střed vlastního světa, což se promítá do jeho činností a pocitů a očekává, že toto nazírání sdílí i ostatní.

Typický je pro tento věk antropomorfismus, kdy má dítě tendenci přisuzovat předmětům lidské vlastnosti, dále prezentismus, což znamená, že dítě nechápe minulost ani budoucnost, vše chápe pouze ve vztahu k přítomnosti. Kromě těchto dvou je to ještě synkretismus, kdy dítě spojuje nelogické znaky, a také fantazie, která má vliv na vnímání reality a logických skutečností.

Představitivost mají děti velmi bohatou a často ji doplňují svými výmysly. Ty označujeme za tzv. dětskou fabulaci a dítě ji nedokáže odlišit od reality, a proto by za ni nemělo být trestáno, pouze by měla být dospělými usměřována. Představy jsou pro dítě důležité. Dítě se díky představám, ve kterých si upravuje skutečnost, vyrovnává s těžko pochopitelnou realitou.

Klíčový pro rozvoj je proces decentrace, kdy vše, co se kolem dítěte děje, přestává záviset na něm a učí se, že existuje prostor a čas. Zkvalitňuje se též hra, imitace, identifikace s druhými i řeč.

V období socializace dochází k vývoji ve třech rovinách. Tzv. sociální reaktivita se zkvalitňuje stykem dítěte s rodinou, sourozenci, širší rodinou, cizími dospělými a hlavně vrstevníky. Vývoj sociálních kontrol souvisí s přijetím norem a společenského chování. Dále si dítě osvojuje sociální role, v rodině i mimo ni. Dítě přebírá modely chování odpozorované od rodičů a dalších dospělých. Uvědomováním si svých rolí si dítě formuje vlastní identitu (Šulová, 2004, s. 66-70).

4.2 Děti a peníze

Děti se s penězi setkávají dříve, než si lidé uvědomují. Není to první výplata nebo první kapesné, ale právě nakupování s rodiči. Již v předškolním věku si děti začínají uvědomovat hodnotu peněz, a to tehdy, kdy vidí rodiče platit v obchodě. Pojmu „peníze“ tyto děti nerozumí, ale vnímají, že když se rodiče rozhodnou něco nekoupit, je třeba počkat a našetřit. Vhodnější je začít s dětmi mluvit o penězích v době, kdy rozumí číselným pojmům. Děti by neměly být vylučovány z diskusí týkajících se peněz a rodinného rozpočtu. Na otázky dětí na toto téma je třeba reagovat a odpovědi přizpůsobit jejich věku. I taková maličkost, jako je začlenění dítěte do debat o penězích, může mít za následek lepší porozumění, jak s penězi zacházet (Hanzlovský, 2010).

4.2.1 Představy dětí o penězích

Představy dětí o penězích se liší v závislosti na věku. Touto problematikou se zabývaly psychologičky Berti a Bombi a na základě svého výzkumu popsaly, jak děti různého věku chápou peníze a práci.

Děti ve věku tři až pět let si myslí, že peníze jsou pro rodiče volně dostupné, a pokud je nemají v kapse nebo peněžence, zajdou si pro ně do obchodu nebo banky. Předpokládají, že koupené zboží nemusí být zapláceno nebo že prodavač své výrobky zakoupil od jiného prodavače. Děti v tomto věku neuvažují logicky a nechápou příčinu a důsledek. Placení je pro děti záhada, myslí si, že platba a vrácení peněz je hra mezi nakupujícími a prodavačem.

V šesti a sedmi letech už děti rozlišují bankovky podle vzhledu nebo velikosti, ale nechápou spojitost mezi hodnotou a cenou výrobku. Uvědomují si vztah mezi cenou a částkou, kterou rodiče za zboží složí, a to, že pro získání peněz musí chodit do práce. Co si ale neuvědomují, jsou povinnosti prodavače, např. uhrazení nájmu, nákup nového zboží a vyžití ze zbylých peněz. Mnoho dětí si myslí, že prodavač nemá z prodeje zboží žádný zisk a že jej kupuje za stejnou cenu, za jakou ji prodává. Mnohdy tvrdí, že cena zboží by se měla snižovat v závislosti na cestě, kterou urazilo. Cena od výrobce k prodejci se snižuje, protože výrobce měl tvorbou větší práci než prodejce, který výrobek „pouze“ prodává. Oproti mladším dětem považují děti v šesti a sedmi letech banky za místa, kam si lidé ukládají přebytečné peníze, aby byly ochráněny před ztrátou nebo odcizením.

Děti starší sedmi let lépe chápou význam nákupu a prodeje, spočítají si, kolik dostanou vydáno, a to díky tomu, že se učí základním početním úkonům. Banky zůstávají stále záhadou, jelikož děti nechápou, kde banky získávají peníze, které poskytují svým klientům.

Na základě úrovně rozumového vývoje lze také pozorovat představy a finanční jednání dětí. Ve věku tři až čtyř let je dítě v první řadě zaujato barvou mincí a jejich leskem a popřípadě vyraženým obrázkem na obou stranách mince. V tomto věku nezáleží na hodnotě, ale na množství. Dítě je fascinováno, když má velký počet mincí, které může následně stavět do komínků nebo seřazovat a třídít podle různých kritérií.

Ve věku čtyři až pět let může získat větší povědomí o tom, jak funguje obchod. Rodiče si mohou s dítětem hrát na obchod nebo tržnici, střídát se v rolích prodavače a nakupujícího. Vhodné je také nechat dítě zaplatit drobný nákup v obchodě, přičemž později bude schopno porovnat zboží nejen na základě hmotnosti, ale i ceny.

Věk šest až sedm let je vhodný k tomu, začít s dětmi hovořit o rodinném rozpočtu a výdajích, např. kolik zaplatíme za jídlo, oblečení, benzín do auta nebo nájem. Tyto rozpravy můžou rodiče např. podpořit hrou Monopoly.

Ve věku sedm až osm je dítě zralé na první kapesné a může dostávat drobnou částku jednou týdně. Výše této částky by se měla odvíjet od zralosti dítěte.

Od osmi let věku může být dítěti založen účet na jeho jméno. Může být vedeno k tomu, aby si spořilo peníze na nějaký dražší předmět, po kterém touží. Od deseti let věku je vhodné mluvit s dětmi o hospodaření, diskutovat o druzích spoření a více je začlenit do debat o rodinných financích (Laniado, 2002, s. 59-64).

4.2.2 Jak mluvit s dětmi o penězích

„O penězích se doma mluví neustále, i když všichni mlčí.“ (Laniado, 2002).

O penězích by se mělo před dětmi a s dětmi hovořit narovinu a otevřeně, ukázat dětem kritéria, která ovlivňují rozhodování a kde se peníze nacházejí v žebříčku hodnot. Ale předtím všim by si měli rodiče uvědomit svůj postoj k penězům, jelikož děti jejich vztah a postoj přejímají. Děti by se měly naučit rozlišovat mezi věcmi nutnými a možnými, rozhodnout se, zda je nutné si předmět koupit nyní, nebo nákup odložit či neuskutečnit. Rodiče by si měli vyslechnout přání a potřeby dětí a pomoci jim je začlenit do jedné z výše zmíněných kategorií. Tedy věci nutné, to jsou ty, bez kterých se neobjedeme, a věci možné, po kterých toužíme a udělaly by nám radost. Přání dětí by neměla být ihned odmítnuta, a pokud je neuskutečníme hned, ale odsuneme je, stále existuje možnost, že budou postupem času uskutečněna. Tato přání jsou pro děti nezbytná a někdy mohou být i velmi významná. Z psychologického hlediska je pro děti typická chuť utrácet. Je tedy vhodné vést děti k určování si priorit, rozlišování přání a potřeb a stanovování žebříčku hodnot. Rodiče tak mohou posílit u dítěte smysl pro dosahování cílů a správné užívání peněz, a to tak, že s ním budou diskutovat o nákupech a zapojí ho do rodinného rozhodování (Laniado, 2002, s. 65-70).

4.2.3 Ekonomické chování dětí

V podkapitole 3.3 jsme uvedly, co si představit pod pojmem ekonomické chování a jaké druhy tohoto chování existují. Podkapitola ekonomické chování dětí je zaměřena na účast dětí v některých druzích tohoto chování.

Práce

Podle zákoníku práce a omezení dětské práce je dětem zamezen styk se světem práce a tím i začlenění do pracovních (finančních, sociálních a motivačních) vztahů. I přesto, že nejsou do tohoto světa začleněny, jsou na něj připravovány např. výběrem svého budoucího zaměstnání. Již v předškolním věku jsou děti bez váhání schopny sdělit, čím chtějí v dospělosti být. Dívky samozřejmě upřednostňují profese, které u nich budí představy, že jsou ženské nebo pro ženy vhodné. To je dáno zakotvenými stereotypy v rodinách i mimo ně, nebo způsobem propagace v médiích.

O'Briant a Corder-Boltz (1978) provedli u sedmiletých dětí výzkum vlivu žen v rolích předváděných v reklamách. Šlo o role tradiční, např. modelka a obrácené, např. svářeč. Výzkum prováděli na dvou skupinách dětí. Jedné skupině byly pouštěny reklamy s tradičními profesemi a druhé skupině reklamy s obrácenými profesemi. Výsledky výzkumu ukázaly, že zakotvené stereotypy se nezměnily, ale děvčata z druhé skupiny projevila větší zájem o netradiční profesi (Lea, 1994, s. 485-486).

V domácnostech mohou být některé práce svěřovány dětem. Tyto práce mohou být rozdělovány podle jejich pohlaví. Děti mohou prostírat a sklízet stůl nebo odhazovat sníh. Chlapci upřednostňují práci mimo dům, sekání trávy, práce na zahradě, zatímco dívky se věnují nejčastěji práci v kuchyni (Thrall, 1978 in Lea, 1994, s. 486-487).

Nakupování

Děti se již od útlého věku mohou přímo podílet na ekonomice, a to tak, že peníze utrácejí samy nebo naléhají na rodiče, aby utráceli oni. Děti často doprovázejí své rodiče na nákupy, přemlouvají, vydírají, vytahují zboží z regálů. Aby měli rodiče prostor pro nakupování, posadí dítě na sedátko do vozíku, nebo větší dítě do nakupovacího autíčka.

Brát děti na nákupy nemusí být nepříjemná epizoda dne, ale rodiče mohou zařídit, aby nakupování dítě bavilo, a dokonce se při tom něco naučilo. Dítě potřebuje vnímat svou důležitost a nepostradatelnost a toho dosáhneme tím, že mu dáme úkol. Může si vzít svůj malý nákupní vozík a dávat do něj to, na čem se s rodiči domluvilo a čím bylo pověřeno. Předškolní děti mohou zkusit zaplatit za svůj nákup, třeba potřeby do školy. Po zaplacení si může dítě dát svou část nákupu do své tašky nebo batohu a doma jej pomoci vybalit. I když jde o maličkosti, dítě se bude cítit důležitě a naučí se odpovědnosti. Tímto malým úkolem dosáhnou rodiče toho, že se dítě nebude při nakupování nudit, nebude zlobit, bude se cítit užitečné a své zkušenosti určitě uplatní nejen při dalším nakupování (Pekařová, 2006, s. 45-46).

Spoření

Spoření u dětí se věnuji v následující podkapitole 4.2.4 Kapesné.

4.2.4 Kapesné

Kapesné je považováno za nejlepší způsob, jak naučit děti porozumět penězům, jejich hodnotě, a odpovědnosti. Kapesné je částka peněz, první příjem, který děti dostávají, v závislosti na tom, kolik si rodiče mohou dovolit. Svěřit dětem peníze je možné a nutné, protože, když nepoznají jejich hodnotu, nebudou schopni se naučit s nimi hospodařit. Je tedy podstatné, jakým způsobem peníze dostanou a zda jsou vedeni k pochopení vztahu mezi penězi a prací.

Davis s Taylorem (1979) popisují pět systémů kapesného, které rodiče užívají a uvádějí doporučení pro vytvoření funkčního systému kapesného. Rodiče by měli dětem vysvětlit systém kapesného a domluvit se s nimi na tom, na co bude kapesné sloužit, ale ponechat dítěti možnost rozhodovat o svých výdajích. Částka kapesného by měla odpovídat věku, u mladších dětí by mělo být vypláceno týdně v ten samý den, u starších dětí měsíčně. Kapesné by mělo být vypláceno nezávisle na vykonávání domácích prací a nemělo by být používáno k ovlivňování chování nebo trestání dítěte. Když dítě vyčerpá své týdenní nebo měsíční kapesné, neměly by mu být vypláceny žádné peníze navíc. Naučí se tak rozhodovat, zda utratí své kapesné hned, nebo si jej ušetří. Výše kapesného by měla být jednou ročně přehodnocena, popř. navýšena, například na narozeniny dítěte. Pro začlenění dětí do ekonomiky dospělých je důležité kapesné a také účast dětí na sestavování rodinného rozpočtu.

Na počátku 20. století bylo doporučováno, aby kapesné bylo vypláceno v závislosti na domácích pracích. V současnosti je preferováno kapesné nepodmíněné vykonanou prací. V případě, že děti dostávají kapesné za vykonanou práci, snáze si uvědomují, že pro získání peněz je nutné vynaložit nějaké úsilí a odpovědnost. Více si jich budou vážit a uvědomovat si jejich hodnotu (Riegel, 2007, s. 107, 110), (Bailey, 2013, s. 134-135), (Nováková, 1962, s. 7).

V názorech psychologa Pavla Říčana a psychologů z předchozího odstavce je možné nalézt určité shody. Je to například frekvence kapesného, prostor svobody, každoroční zvyšování kapesného, ujasnění, na co kapesné připadne apod. Kromě tohoto uvádí i možnost dvojího kapesného, kdy dítě může jednu část peněz utratit kdykoliv a za cokoliv a tu druhou pouze se souhlasem rodičů. Rodiče tak působí jako „druhé já“, se kterým dítě vyjednává, zda danou věc potřebuje nebo ne. Má to vliv na jeho pozdější rozhodování, kde už nebudou figurovat jeho rodiče. Kromě kapesného jsou dětem poskytovány finance na jízdné, svačiny, školní potřeby apod. Dítě má ve finální fázi jednu pokladničku s kapesným volným, které může utratit, kdy chce, druhou pokladničku s kapesným vázaným, které může utratit se souhlasem rodičů. Dále jakýsi provozní fond, kam spadají peníze na jízdné atd., což si dítě uchovává v peněžence, pokud neutratí celou částku. Poslední část peněz, které dítě má, mohou být úspory pro dlouhodobé cíle, které bývají uloženy u rodičů nebo v bance (Říčan, 2013, s. 100-102).

Kapesné je vhodným prostředkem k tomu, jak se naučit šetřit a zacházet s penězi. Nejsnazší je utratit peníze ihned po jejich obdržení, jak pro děti, tak pro dospělé. Dovednost šetřit a ušetřit peníze je potřeba se naučit, nejen proto, abychom peníze neutratili hned, ale uměli si je rozdělit a brát z těchto ušetřených peněz po určitou dobu (Hanzlovský, 2010).

Prvním a základním nástrojem pro spoření je kasička neboli pokladnička. Podnětem pro vznik kasičky ve tvaru prasátka byla prasata, která náležela chudým lidem. Prase koupili na jaře na trhu a muselo přežít do zimy na tom, co rodině zbylo, aby bylo připraveno pro řezníka. První kasičky ve tvaru prasátek se začaly objevovat před více než 1500 lety v Indonésii.

V Evropě se začaly objevovat mnohem později. Jelikož děti neumí oddálit splnění svých přání, objeví se názor, že nechtějí dávat peníze do kasičky, protože by ji musely rozbít. Spořením se děti učí svou potřebu oddálit.

Další možností, jak si spořit peníze, je spořicí účet, který dětem zakládají jejich rodiče v bance nebo jiné úvěrové společnosti. Dětem na tento účet ukládají peníze a až dosáhnou určitého věku, získají k němu přístup a část peněz si mohou vybrat. Ukládat peníze si mohou děti staršího věku i na bankovní účet, který slouží zároveň jako prostředek k placení.

Příjmy dětí tvoří především kapesné, dále jsou to odměny za práci nebo dárky. Děti své kapesné nejčastěji utrácejí za sladkosti, dívky později za časopisy, make-up a oblečení a chlapci své kapesné investují do počítačových her, filmů, jídla a pití. Nakupování je ovlivněno okamžitým uspokojením (Bailey, 2013, s. 136-227), (Laniado, 2002, s. 77-94).

V publikaci Děti a peníze z roku 1962 je uvedeno, jakým způsobem tehdy kapesné fungovalo. Zprvu děti braly peníze jako prostředek pro hraní, a proto byly penězi obdarovány převážně děti, které s nimi byly seznámeny, například při nakupování. Tyto peníze si ukládaly do kasiček, čímž byly podpořeny základy šetrnosti a hospodárnosti. V této době se kapesné pohybovalo v hodnotě haléřů, maximálně desítek korun. Kapesné se přiměřeně zvyšovalo a například u školního dítěte činilo jednu až dvě koruny týdně. Děti nedostávaly peníze za práci, dělaly ji z lásky k rodičům a pro pochvalu. Ani za učení a dobrý prospěch většina dětí peníze nedostávala, jelikož se učily pro sebe, a ne pro peníze (Nováková, 1962, s. 7,8,19).

4.2.5 Peníze v mateřské škole

I přesto, že kapesné je vhodné dávat dětem od šesti let nebo po získání zkušeností s nimi, hovořit s dětmi o penězích je žádoucí co nejdříve. V rodině se o to postarají rodiče, prarodiče nebo sourozenci, ale v předškolním věku dítěte není rodina jedinou institucí, ve které se dítě nachází. Je proto důležité, aby se učení o penězích objevovalo i v předškolních zařízeních.

Vzdělávání v mateřských školách upravuje Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, což je dokument vymezující podmínky, požadavky a pravidla pro vzdělávání dětí předškolního věku. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) je vypracován „*v souladu s principy kurikulární politiky zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školském zákoně), ve znění pozdějších předpisů, ...*“.

RVP PV obsahuje vymezení a organizaci předškolního vzdělávání, podmínky, pojetí a cíle, dále specifikované úkoly, metody a formy práce. Vzdělávací obsah a oblasti a další důležité náležitosti. Pro téma financí je podstatný obsah a oblasti vzdělávání.

Vzdělávací obsah je hlavním prostředkem vzdělávání dítěte v mateřské škole. Je v něm zakotveno pět vzdělávacích oblastí, kterými jsou:

- Dítě a jeho tělo,
- Dítě a jeho psychika
- Dítě a ten druhý
- Dítě a společnost
- Dítě a svět

Jednotlivé vzdělávací oblasti obsahují vzájemně propojené kategorie a jsou jimi dílčí cíle, vzdělávací nabídka a očekávané výstupy.

Vzdělávací oblast „Dítě a společnost“, která je zaměřená na zasvěcení dítěte do společnosti a pravidel soužití a také jej uvádí do světa materiálních a duchovních hodnot. Pomáhá dítěti v osvojení si dovedností, návyků a postojů. V rámci této oblasti jsou děti uváděny do světa lidí, občanského života a práce, kdy využívají ukázek ze svého okolí, tematické hry, seznamují se s řemesly a povoláními, pracovními činnostmi a předměty. Kromě pomůcek, hraček a věcí denní potřeby se učí zacházet také s penězi.

V rámci oblasti „Dítě a jeho psychika“ a podoblasti „Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace“, jsou zařazovány činnosti zaměřené na seznámení s elementárními číselnými a matematickými pojmy, jejich symbolikou a následnou aplikací v praxi. Tímto také lze podpořit pozdější manipulaci s penězi.

Samozřejmě záleží na skutečnosti, jakým způsobem bude učitelka dbát na rozvoj dítěte v těchto oblastech (Rámcový vzdělávací program, 2018).

Pro finanční vzdělávání na dalším stupni, kterým je základní vzdělávání, byl vytvořen Národním ústavem pro vzdělávání „Katalog materiálů pro rozvoj finanční gramotnosti“. Vzhledem k tomu, že se na trhu objevuje mnoho materiálů týkající se finanční gramotnosti, vznikl tento katalog, který obsahuje anotace a seznamy těch materiálů, které jsou vhodné pro použití na základních a středních školách (Hesová, 2014, s. 5).

4.2.6 Peníze a hry

Hra je v dětství považována za přirozenou a důležitou činnost sloužící k objevování světa a sebe sama. Prostřednictvím hry se dá naučit čemukoliv. A i přesto že proces učení má mnoho fází, a ne všechny hry nás dokáží všemi těmito fázemi provést, vhodnou kombinací her a činností se se to může podařit. Samozřejmě je nutné vybrat vhodné hry na základě toho, co chceme dítě naučit a jak ho to chceme naučit. V procesu učení dochází k osvojování kompetencí, což jsou soubory znalostí, dovedností a postojů, které spolu navzájem souvisejí. Hry mohou rozvíjet tyto jednotlivé složky kompetencí nebo kompetenci jako celek.

Propojení znalostí, dovedností a postojů je důležité, protože se navzájem ovlivňují. Dokazuje to i příklad s autobusem. Dítě získá znalost, kolik lístek na autobus stojí, ale pokud v okolí jeho bydliště autobus nejezdí, nemůže si tuto znalost uchovat a nezíská dovednost jízdenky nakupovat. Stejně tak tuto znalost zapomene, jestliže má k jízdě autobusem negativní postoj.

Teorií o učení je mnoho, ale všechny se shodují na tom, že má učení své fáze a návaznosti.

Koblův cyklus je populární teorie zážitkové pedagogiky přibližně z 80. let dvacátého století. Tato teorie je postavená na vlastní zkušenosti a práci s ní a probíhá ve čtyřech fázích. První je konkrétní zkušenost a zážitek ze hry, kdy si každé dítě si odnese svůj zážitek, který může být odlišný od zážitků ostatních. V další fázi dochází k reflexi tohoto zážitku. Dítě se k němu vrací, uvědomuje si, co fungovalo a co ne a jak to vidí ostatní. Učitel nebo organizátor hry může dítě podpořit kladením otázek. Třetí fáze zobecnění – vytváření abstraktního konceptu se věnuje informacím, které dítě získalo v rámci zážitku a které sdělilo při reflexi. Dochází k hledání odpovědi na otázku: „K čemu mi tento zážitek byl a jak ho můžu použít?“ Tyto zobecněné informace si dítě následně vyzkouší ve fázi aktivního testování, kdy zjišťuje, zda jsou získané abstraktní koncepty uplatnitelné, přínosné a zda fungují. S touto fází je opět spojená konkrétní zkušenost nebo zážitek, čímž dochází k uzavření cyklu. Fáze reflexe, zobecnění a aktivního testování lze zjednodušit pomocí tří otázek. Otázkou „Tak co?“ přimějeme dítě, aby reflektovalo svůj zážitek a připomnělo si pocity, které z něj mělo. „Co z toho?“ je další otázka prostřednictvím které zjistíme, co jsme zážitkem získali a k čemu to použijeme. Otázka „Co teď?“ nás sice přiměje k diskuzi o tom co vyzkoušet, změnit, otestovat, ale aby došlo k uzavření cyklu, je třeba tyto náměty vyzkoušet, a ne si o nich pouze povídat.

Další teorií, modelem učení je EUR neboli evokace, uvědomění, reflexe. V první fázi Koblůva cyklu dochází k tomu, že si každé dítě odnáší svou zkušenost a zážitek, odlišný od ostatních. Model EUR se soustředí právě a tyto odlišné zážitky a pracuje s nimi. Vychází z konstruktivistické pedagogiky, která pracuje s pojmem „prekoncept“, což je individuální osobní představa o různých tématech a realitě ovlivňující přijímání nových poznatků. V první fázi, kterou je evokace, dochází k vybavení si prekonceptů, tedy toho co o daném tématu dítě ví, jaké má představy. Vědomosti v této fázi mohou být u jednotlivých dětí opět odlišné a to je třeba respektovat. Ve fázi uvědomění dochází seznámení se s novými informacemi a podmínky, které v rámci fáze reflexe dítě porovná s původními a zformuje si své nové stanovisko.

Samozřejmě existují další modely a teorie, např. model IAA – seznámení, zažití, použití, který naopak pracuje se zkušenostmi, které jsou složité a je komplikované je opřít o zkušenosti dosavadní. Teorie komfortní zóny popisuje, že za účelem jejího rozšíření o nové činnosti a vědomosti je nutné tuto zónu komfortu a jistoty opustit.

Všechny tyto teorie a modely lze v praxi využít tak, že si položíme tyto otázky, kterými zajistíme efektivitu dané hry. Jak tato hra funguje, k čemu je dobrá, pro koho je určena a kdy ji zařadit. Pokud dokážeme na tyto otázky odpovědět, měla by mít naše hra smysl.

Návody na hry a aktivity pro rozvoj finanční gramotnosti lze najít v metodické publikaci Hry a peníze, programy pro rozvoj finanční gramotnosti. Hry z této publikace jsou určeny dětem mladšího školního věku až středoškolákům (Křenková, 2012, s. 3-8).

Na trhu se objevuje množství deskových her na téma finance, peníze a obchodování. Zde jsou uvedeny některé z nich.

Hry vhodné do mateřských škol a do rodin s dětmi předškolního věku jsou například „Nákupní seznam“ a její modifikace „Nákupní seznam – Ovoce a zelenina“ a „Nákupní seznam – Oblečení“. Tyto hry jsou určeny dětem ve věku tři až sedm let. V této hře se děti ještě nesetkají s penězi jako takovými, ale seznámí se s nákupními seznamy s obrázkovými položkami a formou hry pexeso získávají kartičky se zbožím shodnými s jejich seznamem. Tato hra rozvíjí paměť, procvičuje základy sčítání a odčítání, učí děti rozeznávat a pojmenovávat jednotlivé zboží, potraviny, druhy oblečení.

Další hrou pro děti ve věku pět až devět let je hra „Pojďme nakupovat“. Zde se děti naučí a vyzkouší si, jak se v obchodě chovat. Pozdravit, říci si o vybrané zboží a zaplatit za něj. Hra rozvíjí jejich povědomí o fungování obchodu, ale také komunikační schopnosti.

Hra „Obchod“ od společnosti Albi podporuje učení se správných návyků v oblasti finanční gramotnosti. Děti mají za úkol dojít z domova do obchodu a nakoupit potraviny z nákupního seznamu. Cestou potkají řadu příležitostí jak si peníze vydělat, ale i nástrahy, které je mohou o peníze připravit. Vyzkouší si vydělat peníze splněním domácích prací, rozměnit je a orientovat se v obchodě. Hra je vhodná pro děti od čtyř let, kdy se děti řídí barvou mincí a školáci používají hodnotu peněz.

Nejznámější deskovou hrou z oblasti peněz a nakupování jsou „Monopoly“. Tato hra simuluje prostředí realitního trhu, hráči na začátku hry obdrží kredit, za který nakupují nemovitosti na hrací desce, vydělávají na nájmu, staví domy a další budovy. Tato hra se na trhu objevuje v mnoha verzích, základních i speciálních. Standardně je tato hra určena hráčům od osmi let, ale existují i dětské verze „Monopoly Junior“ pro děti od pěti let.

Pro děti starší deseti let existuje hra „Dostihy a sázky“, která je jednou z nejběžnějších strategických her. Jak už sám název napovídá hra je z prostředí koňských dostihů a hráč má za úkol naplánovat dostihy po koně ze své stáje. Investují do nových koní, tréninků licencí za účelem vydělat co nejvíce peněz pro svou stáj.

„Cashflow“ hra pro děti od deseti let názorně představuje základní principy ekonomických procesů a investic. Hráči pomyslně chodí do práce, vydělávají a investují peníze. Úkolem je dostat se z tzv. krysího závodu do světa investic a velkého podnikání. Hra existuje i ve variantě pro děti od šesti let.

4.3 Děti a reklama

„Reklama je proces, zaměřený na ovlivnění individuálního chování ekonomickými silami.“
(Lea, 1994)

Reklama se dnes objevuje téměř všude. V televizi, časopisech, novinách, rádiu, na billboardech, autobusových zastávkách a dalších místech. Jsou to krátké zprávy, šoty, které nás informují o nejnovějších slevách, akcích, produktech a jiných nabídkách. U reklamy můžeme rozlišit dva cíle, informovat a přesvědčovat. Cíl informovat znamená představit lidem výrobky nebo služby a nasměrovat je, kde tento výrobek nalezenou. Přesvědčováním ovlivňují zadavatelé reklam preference spotřebitele, ale nemusí to nutně znamenat přesvědčování ke koupi výrobku. Hranice mezi informováním a přesvědčováním je velmi tenká a reklama se může stát přesvědčovací i tím, že se stane více informativní.

Byly provedeny výzkumy, které zjišťovaly, jakou pozornost věnují děti reklamám, jaké mají postoje k reklamě a jejímu pochopení, a sledovaly vliv reklamy na chování. Dětské pozornosti věnované reklamám se věnovali vědci Ward, Levinson a Wackman a zjistili, že čím jsou děti mladší, tím větší pozornost věnují reklamám a jejich účel vůbec nechápou. S rostoucím věkem začínají děti chápat účel a obsah reklam. Až v osmi letech pochopí, že cílem reklam je prodávat výrobek, od deseti let jsou schopny okomentovat techniku prodeje.

Zadavatelé reklam si dobře uvědomují, jaký vliv mají na děti, a proto svou reklamu nenápadně cílí na děti. Reklama ovlivňuje a formuje preferenci výrobků u dětí a ty pak působí na své rodiče a požadují po rodičích jejich koupi. Vliv reklamy na děti zkoumali Gorn a Goldberg, kteří provedli experiment na letním táboře. Dětem byl každý den před svačinou pouštěn jiný televizní program, jehož obsah byl záměrně manipulován. Sdělení se týkalo cukrovinek, ovoce, omezení cukru nebo nebylo sdělení žádné. Reklamy s cukrovinkami ovlivnily děti natolik, že si při svačině braly více cukrovinek než ovoce, i přesto, že věděly, že táborový lékař dbá na větší konzumaci ovoce. Sledování televizních reklam děti ovlivňuje a oni ovlivňují rodiče.

Reklama může mít ale i negativní vliv na vztah mezi dětmi a rodiči. Děti touží po výrobku, který viděly v reklamě, a v obchodě použije své dětské zbraně. Pláčou, vydírají, jsou smutní nebo naopak lichotí a snaží se rodiče zahrnout bezmeznou láskou a hrají na city. Rodič musí své dítě přesvědčit, že i když řekne ne, má své dítě pořád rád a záleží mu na něm.

Reklamy zaměřené na děti, týkající se zpravidla hraček a her, jsou vysílány především v odpoledních hodinách a o víkendu v ranních hodinách, kdy se vysílají pohádky a programy pro děti (Lea, 1994, s. 439-441), (Laniado, 2002, s. 18-23).

4.4 Děti a práce

V podkapitole Ekonomické chování dětí je popsána práce jako příprava na budoucnost a výběr budoucího povolání. Podkapitola Děti a práce je zaměřena především na činnosti v domácnosti, které mohou být svěřeny už malým dětem. Tím, že jim rodiče svěřují tyto doplňkové práce, u nich prohlubují pocit bezpečí, podporují jejich zájem a schopnost spolupráce a také jim dávají základy soběstačnosti a zodpovědnosti. Když jsou děti malé, je snazší je přesvědčit, aby s něčím pomohly, a mnohdy je nemusíme ani nutit. Jejich způsob vykonávání dané činnosti je sice pomalejší a mnohdy na obtíž, ale pokud nebudou mít rodiče trpělivost, později už nenalákají děti k pomoci tak snadno. Tím, že rodiče požádají dítě o pomoc, je nijak nevyužívají, nýbrž je učí, že i ony mohou kdykoliv o pomoc požádat nebo ji poskytnout. Je vhodné s nimi již od útlého věku hovořit o dělbě úkolů a určit jim drobné povinnosti, které mohou vykonávat.

Jakou práci tedy můžeme od dětí vyžadovat? Od tří do čtyř let mohou pomáhat s úklidem hraček, odnášením špinavého prádla do prádelního koše nebo úklidem drobečků ze stolu. Od čtyř do pěti let je to pomoc s prostíráním a sklizení ze stolu, zalévání květin a krmení psa nebo kočky. Ve věku šesti až osmi let by si měly děti uklízet svůj pokoj, stlát postel, vyklízet nákup, samostatně prostírat a sklízet ze stolu a vynášet odpadky. Od devíti let je to pak pomoc s nákupem, utírání prachu, zametání a skládání vypraného prádla.

V pozdějším věku, mohou děti začít s nějakou placenou prací, s první brigádou nemusí čekat až do osmnácti let. Mohou venčit psy, hlídat mladší děti nebo sbírat letní ovoce. Podmínkou je, aby tyto činnosti vykonávaly ve volném čase, nijak mu nebránily ve vzdělávání a dalších povinnostech a aby práce byla přiměřená jeho věku a možnostem.

Takovéto práce naučí dítě zodpovědnosti např. za odvedenou práci či včasný příchod. Seznámí se s autoritou nadřízeného i s nutností spolupracovat s ostatními pracovníky. Výhodou je také získání osobní zkušenosti s prací a poznání hodnoty peněz. Pro děti, které se budou věnovat nějaké brigádě, bude snazší se v dospělosti osamostatnit a nastoupit do zaměstnání (Laniado, 2002, s. 144-117).

5 VÝZKUM POSTOJŮ RODIČŮ VŮČI KAPESNÉMU

Tato kapitola je zaměřena na výzkum Postoje rodičů vůči kapesnému pro děti, proveden v roce 2001. Autorem je psycholog Londýnské univerzity Adrian Furham, který při tomto výzkumu použil nestandardizovaný dotazník Teaching Children about Money Questionnaire. Tento dotazník byl přeložen do češtiny a část z něj byla využita pro náš výzkum.

Tři stovky britských rodičů vyplnily rozsáhlý dotazník týkající se jejich postojů a jednání v otázce kapesného pro své děti. Tato studie se skrze více faktorů snažila identifikovat demografické a psychografické spojitosti různých postojů vůči tématu kapesného. Jak bylo zjištěno již dřívějšími studii, výsledky ukazují, že většina rodičů (88,4%) jsou zastánci kapesného. Jeho poskytování by mělo začínat zhruba v 6 (6,65) letech dítěte a mělo by mít téměř lineární spojitost mezi věkem dítěte a výší kapesného, šetření má být podporováno a půjčování si či půjčování jiným podporováno být nemá. Většina souhlasí s jasnými pravidly kapesného (kdy dostávat, co dělat, když ho utratí brzy). Postoje byly analyzovány a přetvořeny tak, aby utvořily jasně interpretovatelné činitele. Tito činitelé tvořili spolu s odpověďmi na specifické otázky skupiny proměnných, které byly specifické pro každého účastníka: demografické proměnné (pohlaví, věk, vzdělání, příjem), vyznání a víra (politické i náboženské), body za “finanční zdraví” a finanční důslednost (velikost autority rodiče v otázce kapesného). Víra, finanční zdraví a finanční důslednost byly spojovány se socializací dítěte spíše než se samotným (samozvaným) chováním. Výsledky jsou diskutovány v rámci různých druhů socializace, které rodiče zvolili.

Podobný výzkum provedli Furnham a Kirkcaldy v roce 2000, pod názvem Vnímání a implementace kapesného k výchově dětí z pohledu německých rodičů. Tento výzkum byl proveden s počtem téměř dvě stě čtyřiceti německých rodičů.

Dotazníky taktéž zjišťovaly postoje a názory vůči užití kapesného k výchově a vzdělání dětí. 99,6% rodičů věří že, děti starší 5 let by měly dostávat týdenní kapesné nezávisle na počtu domácích prací. Rodiče byli silně pro spoření, avšak silně proti půjčování i půjčování si. Faktorová analýza patnácti charakterových hledisek poskytla pět zřejmých faktorů a regresivní analýza ukázala, že pohlaví a příjem rodičů jsou nejlepším ukazatelem postojů a názorů na kapesné. Srovnání těchto dat s britskými daty A. Furnhama ukazuje jak shody, tak neshody, avšak jen v malé míře.

Tabulka 1 z výzkumu „Parental attitudes to pocket money/allowances for children“ (Furnham, 2001, s. 406) ukazuje výsledky každé z otázek, které jsou v některých případech srovnatelné s dřívějšími studii. Téměř 90% dotazovaných souhlasí, že by děti měly dostávat kapesné v 6,5 letech. Oba faktory jsou téměř shodné s výzkumem Furnhama (2000) v Británii a Furnhama a Kirkcaldyho (2000) v Německu. Obnosy peněz, které rodiče uznali za vhodné, rostly postupně a celkem pravidelně s prudším nárůstem po patnácti letech věku dítěte. Rodiče v otázce kapesného nedělali viditelné rozdíly mezi děvčaty a chlapci.

Zatímco 86% rodičů věří, že děti by měly vykonávat domácí práce, zhruba polovina z nich věří, že výše kapesného by se měla od této práce odvíjet. 74% rodičů věří, že domácí práce mají být ohodnoceny penězi navíc. Překvapivě více než polovina rodičů (54%) má za to, že by se měli s dětmi dohodnout, jak s penězi nakládat a co si za ně mohou kupovat. Toto číslo bylo ve výzkumu Furnhama (1999) 71%, ve Furnhama and Kirkcaldyho (2000) 90%, tudíž podstatně vyšší.

Okolo tří čtvrtin rodičů si myslí, že jisté věci by měly být dětem zakázány kupovat, ale 87% rodičů se domnívá, že děti by měly samy sdělovat rodičům, jak utrácejí kapesné. Okolo tří čtvrtin rodičů také uvádí, že děti by měly být podporovány ve spoření, ale jen třetina z nich by lpěla na přesné částce ke spoření.

Všichni rodiče jsou přesvědčeni, že učit děti o spoření je důležité hned od začátku režimu kapesného. Preferovaným místem pro spoření byl účet v bance ihned následovaný tradiční pokladničkou. Tři čtvrtiny rodičů si myslí, že děti okolo 10 let by měly znát možnosti a způsoby spoření peněz a umět porovnat, který způsob je výhodnější.

V otázce charity byly názory rodičů velmi rozdílné. Polovina rodičů věří, že děti by měly být vedeny k darování peněz a podporuje dotace charitám. Podobné výsledky ukázala i studie Furnhama a Kirkcaldyho (2000). Rodiče obecně neměli problém s peněžními dary dětem, např. na narozeniny nebo Vánoce, ale nepodporovali darování peněz dětmi ostatním dětem.

Zhruba polovina rodičů se domnívá, že úspěchy ve škole by měly pomoci dětem k dosažení vyššího kapesného, nejlépe předem dohodnutým plánem, co a jak bude hodnoceno. Začít s tímto plánem by se mělo ještě na prvním stupni základní školy.

Zhruba polovina rodičů má za to, že děti by měly být vedeny k hledání brigád, a téměř dvě třetiny z těchto rodičů věří, že je třeba podporovat děti ve spoření těchto peněz do budoucna.

Pouze jedna šestina rodičů si myslí, že děti starší 16 let by měly mít svou kreditní kartu, jelikož ostatní rodiče zastávají názor, že vlastnictví kreditní karty podporuje vznik špatných finančních návyků. I přes tyto názory více než polovina rodičů tvrdí, že v osmnácti a více letech by děti mohly mít svou debetní kartu.

Stejně jako v předchozích výzkumech bylo zjištěno, že minimum rodičů (4%) podporuje půjčování nebo půjčování si peněz. A nakonec, naprostá většina rodičů chce dětem dávat kapesné, dokud nedokončí školu, někteří dokonce do doby, dokud si děti nenajdou dlouhodobou práci.

Účastníci výzkumu také reagovali na 33 tvrzení. Prvních 15 již bylo užito ve výzkumech Furnhama (1999) a Furnhama a Kirkcaldyho (2000). Ostatní byla převzata z publikací Britské marketingové asociace zaměřených na rodiče, firmy, vědce apod.

Položky ukazující silný souhlas (skóre vyšší 5,5) byly:

- Věřím, že děti musí být poučeny o hodnotě peněz
- děti se musí naučit odlišit tužby od potřeb
- je nutné uvědomit děti, že kapesné je privilegium a ne povinnost
- děti by neměly dostat více peněz, pokud je utratily dříve
- kapesné má být mladším dětem vypláceno týdně (pod 13 let)

Naopak silný nesouhlas byl s tvrzeními:

- chlapci by měli dostávat trochu vyšší kapesné
- děti by měly platit úrok, pokud si od vás půjčí peníze navíc

Studie potvrzuje výsledky nedávných výzkumu ve stejné oblasti Furnham (1999), Furnham a Kirkcaldy (2000).

Závěry z výzkumu jsou, že rodiče souhlasí s kapesným, zavádějí jej raději dříve a domnívají se, že by mělo pravidelně růst s věkem a alespoň nějaká část kapesného by měla být spořena. Je zde viditelná neshoda v souvislosti mezi domácí prací s kapesným, také zda se mají zakazovat jisté položky, které se dají koupit, či odměňování za výsledky ve škole.

Jako v předchozích studiích, rodiče tvrdí, že půjčování a půjčování si peněz nemá být podporováno, i když je známo, že existuje rozšířená forma ekonomie, kde si děti vyměňují, prodávají či kupují osobní věci (Webley 1996). Většina je pro spoření, avšak velká část z nich je proti kreditním a debetním kartám. Zároveň polovina z nich podporuje své potomky v hledání brigád.

Tyto jevy jsou v souladu s publikací Furnham 1993, kde je popsána role rodiče jako „regulátora a ochránce“ na jedné straně a „učitele“ na straně druhé, kde u každého rodiče je poměr těchto rolí jiný. Rodič je stále lepším učitelem nakupování, než školy či jiné organizace (Gunter, Furnham, 1998, McNeal 1987). Ochranařští rodiče jsou pro regulaci a legislativní ochranu dětí, ale často podceňují potenciál dětí rozumět finančním návykům (Furnham 1993), zatímco rodič-učitel vystaví dítě celému světu peněz krátce po pubertě (Furnham 2000). Obecně platí, že největší shoda je, že žádné pohlaví nemá dostávat více než jiné a že by neměly být úroky na penězích „navíc“.

Jinak je poměr shoda/neshoda více méně rovnoměrný, např. v tom, jestli se dá kapesné za trest zastavit, nebo zda by měly děti znát jejich příjmy/výdaje, i přestože rodiče souhlasí, že „je důležité naučit děti hodnotu peněz“. Rodič-učitel se spíše přiklání k informování o všech faktech rodinných financí jakožto primárnímu zdroji informací. Rodič-ochránce, regulátor, učí dítě skrze kontrolu jejich vlastních nákupních návyků.

Nemožnost najít přímou shodu s demografickými a psychosociálními vlastnostmi a postoji ke kapesnému může být způsobena tím, že rodiče vybírali nejlepší odpovědi spíše než ty své nebo se styděli za své názory a prezentovali ty, které mají za vhodnější pro vědecké účely.

Nejlepším ukazatelem, který se přiblíží k tomu, jak souvisí názory rodičů na kapesné, je autorita rodiče a také to, do jaké míry chtějí kontrolovat své dítě ve světě peněz. I tak jsou tyto názory aplikovatelné pouze na část výzkumu a zbytek zůstává nespecifikovatelný. Jiné studie v tomto oboru však navrhují, že obecným prediktorem názorů a postojů je role rodiče, kterou si zvolí, a vztah mezi návyky rodičů a návyky dětí samotných, a nikoli dětí a rodičů jako takových (Furnham, 2001, s. 405-417).

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

6 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Výzkumným problémem diplomové práce jsou názory, postoje či zkušenosti rodičů a budoucích rodičů týkající se finanční gramotnosti a finančního ohodnocování dětí předškolního věku, které může mít vliv na pozdější schopnost hospodařit s penězi.

Při tvorbě výzkumných otázek jsme vycházeli z výzkumného problému a poznatků zakotvených v teoretické části diplomové práce.

Výzkumné otázky:

1. Je žádoucí začít s kapesným již v předškolním věku dítěte?
2. Je důležité rozvíjet u dětí předškolního věku finanční gramotnost a jakým způsobem?
3. Jakou formou a v jakém věku by měly děti začít šetřit?
4. Mělo by být kapesné poskytováno obecně, nebo pouze za vykonávanou činnost či za určité chování?

7 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

7.1 Postup výzkumu

Při řešení výzkumného problému jsme prováděli kvantitativní výzkum a postupovali jsme následovně:

1. K řešení výzkumného problému jsme využili dotazník předložený vedoucí diplomové práce. Jednalo se o nestandardizovaný dotazník Teaching Children about Money Questionnaire, jež využíval ve svých výzkumech Furnham, a který jsme přeložili do českého jazyka, kdy papírová verze dotazníku je přílohou č. 1 této práce.
2. V průběhu zimního semestru 2018 jsme provedli dotazníkové šetření u rodičů a budoucích rodičů. Dotazníkové šetření probíhalo v papírové formě i elektronické formě prostřednictvím serveru survio.com, která byla totožná s formou papírovou.
3. Všechna získaná data jsme následně zpracovali a vyhodnotili získané výsledky formou tabulek a grafů.
4. Ze získaných výsledků jsme vyvodili závěry, v diskuzi porovnali s poznatky z jiných výzkumů a v závěru této práce veškeré získané informace shrnuli.

7.2 Popis výzkumného souboru

Sběr dat probíhal v rámci Moravskoslezského kraje a celkem bylo osloveno 120 probandů.

	papírová forma	elektronická forma
předáno	120	-
vráceno	93	20

Tabulka 1 Přehled návratnosti dotazníků

Primárně probíhal sběr dat formou papírových dotazníků, elektronická forma byla zvolena pouze jako doplňující prvek. K distribuci papírových dotazníků docházelo prostřednictvím kolegyň, které dotazníky předávaly v předškolních zařízeních, domech dětí a také využívaly svých známých. Elektronická forma byla nabídnuta těm probandům, kteří tuto elektronickou formu výzkumu preferují před papírovou formou. Zaměření distribuce bylo pouze na rodiče a budoucí rodiče.

Celková návratnost vyplněných dotazníků činila 113 kusů, což je dle našeho názoru dostatečný vzorek pro relevantnost dat.

7.3 Použité výzkumné metody

Pro výzkum jsme zvolili metodu dotazovací. Prostřednictvím nestandardizovaného dotazníku Teaching Children about Money Questionnaire jsme zjišťovali názory, postoje či zkušenosti rodičů a budoucích rodičů týkající se finanční gramotnosti a finančního ohodnocování dětí předškolního věku, které může mít vliv na pozdější schopnost hospodařit s penězi. Dotazníky byly anonymní a byly sestaveny z osmi částí:

- část 0: Demografická data
- část 1: Peníze a vaše děti
- část 2: Peníze ve vašem dětství
- část 3: Kapesné
- část 4: Jak nejlépe učít děti zacházet s penězi?
- část 5: Názory na peníze
- část 6: Škála (dotazník) postoje k penězům
- část 7: Finanční gramotnost

V návaznosti na výzkumný problém jsme pro tuto práci využili pouze ty části dotazníku, které bezprostředně souvisí s tématem této práce, a to:

- část 0: Demografická data
- část 1: Peníze a vaše děti
- část 3: Kapesné
- část 4: Jak nejlépe učít děti zacházet s penězi?

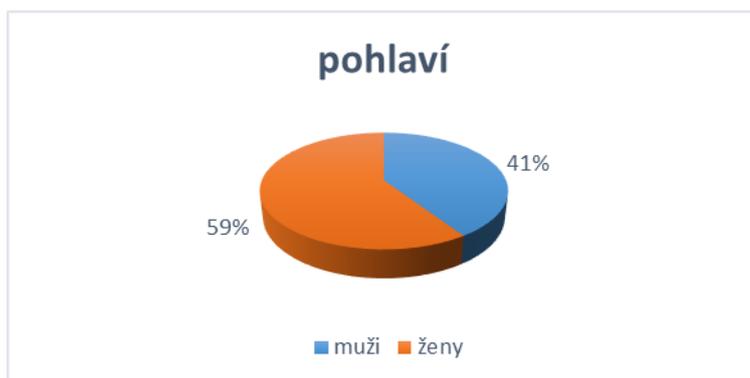
Vzhledem k zaměření práce jsme z výše uvedených částí vyhodnocovali pouze otázky související s dětmi předškolního věku. Tyto vybrané otázky, respektive vyhodnocení názorů a odpovědí probandů, jsou zobrazeny v kapitole 8 - Analýza a interpretace dat.

8 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

8.1 Výsledky dotazníkového šetření

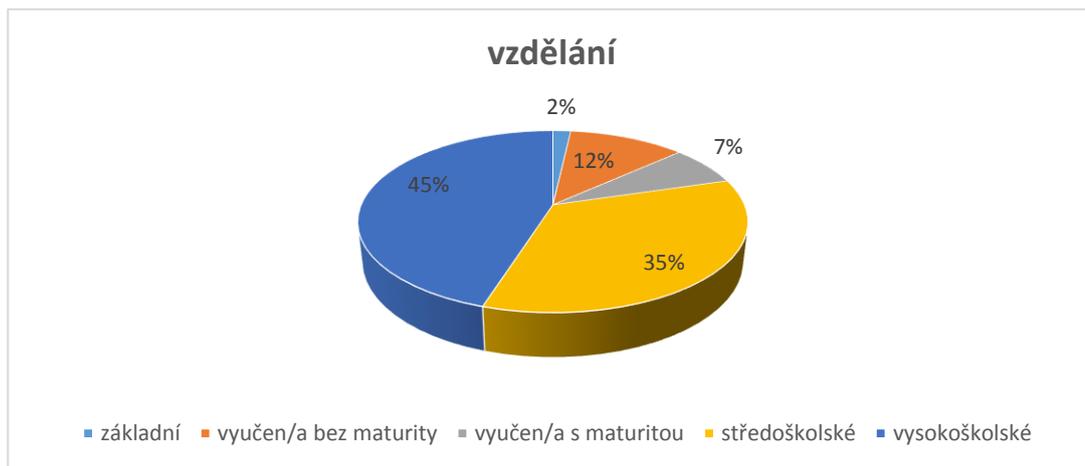
Pro analýzu a interpretaci dat jsme použili druhy jednoduché deskriptivní statistiky. Pro potřeby srovnání uvádíme hodnoty v grafech a tabulkách v relativních hodnotách a pro další interpretaci dat byly použity i průměrné hodnoty.

Část 0 užitého dotazníku nám pomohla zmapovat charakteristiku probandů, jejich sociální i finanční zázemí, jejich zkušenosti s užíváním kapesného v jejich dětství a také možnosti řešení nečekaných situací spojených s mimořádnými výdaji. Výsledky této části dotazníku mají pro nás pouze informativní charakter, nicméně poznatky získané z následujících částí dotazníku se odvíjejí od této struktury a charakteristiky probandů.

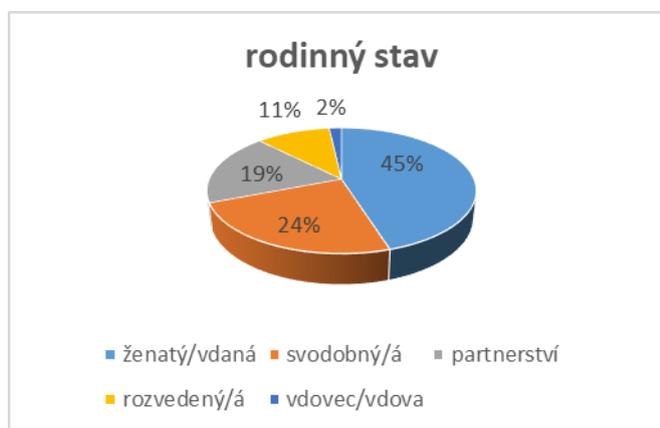
Graf 1 Pohlaví probandů

Graf 1 nám ukazuje poměr probandů ženského a mužského pohlaví, kdy ženy nepatrně převyšují mužské účastníky výzkumu. Průměrný věk všech těchto probandů pak je 35,32 let.

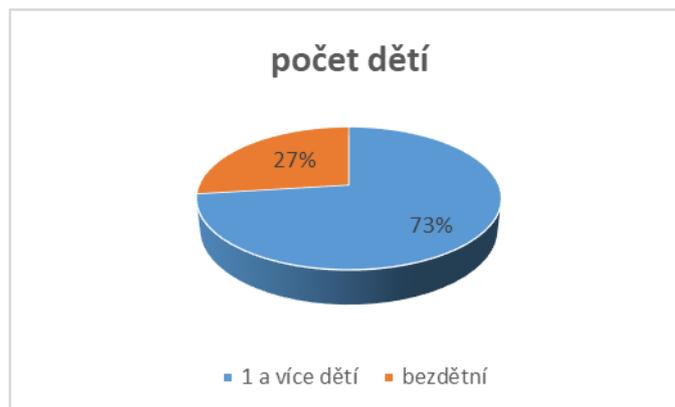
Graf 2 Úroveň dosaženého vzdělání probandů

Struktura vzdělání probandů je zobrazena v grafu 2, kdy největší počet účastníků výzkumu je z kategorie vysokoškolsky vzdělaných, následuje skupina středoškoláků a středoškolaček, dále vyučených bez maturity a nejnižší procento účastníků je se základním vzděláním.

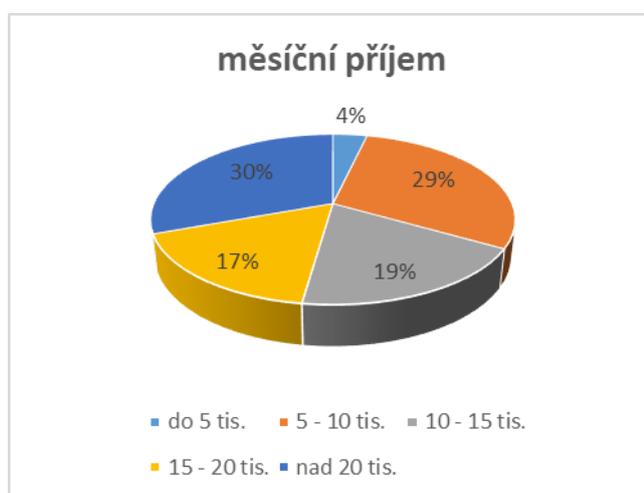
Graf 3 Rodinný stav probandů

Graf 3 znázorňuje, v jakém rodinném stavu se nacházejí účastníci výzkumu. Nejvyšším procentem je zastoupen vztah ženatý/vdaná, následuje pak skupina svobodných, dále probandů žijících v partnerském vztahu, následují rozvedení a nepatrným procentem je zastoupena skupina ovdovělých. Lze pozitivně hodnotit, že ve výzkumu jsou zastoupeny všechny typy rodinných stavů.

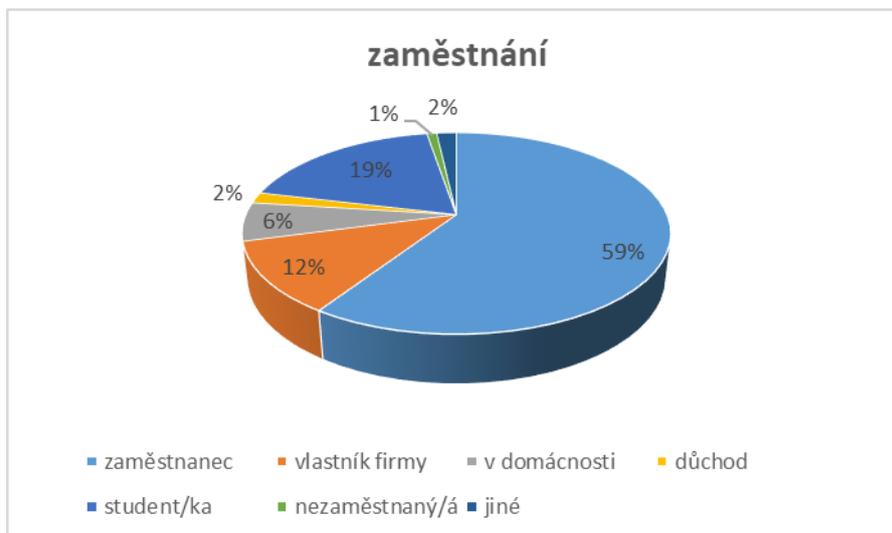
Graf 4 Počet dětí probandů

Zajímavou informaci získáme z grafu 4, kdy přibližně čtvrtina probandů je bezdětná a tři čtvrtiny probandů má 1 a více dětí. Průměrný počet dětí je pak spočten na 1,28 dítěte na probanda. U bezdětných účastníků výzkumu tedy můžeme předpokládat, že jednotlivá tvrzení z dotazníku byla z jejich strany pojata tak, jak by k dané problematice přistupovali, kdyby děti měli.

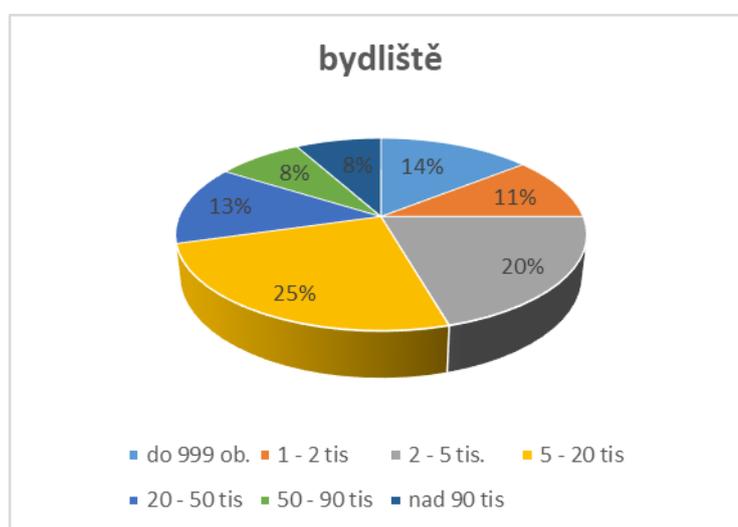
Graf 5 Měsíční příjem domácnosti (průměr na 1 člena)

Procentuální hodnota měsíčního příjmu domácnosti na jednoho člena je pak znázorněna v grafu 5, kdy největší skupinou (30%) jsou domácnosti s výší příjmu nad 20 tis. Kč na jednoho člena domácnosti. Na druhou stranu pouze 4% domácností hospodaří s příjmem nižším než 5 tis. Kč měsíčně na člena domácnosti.

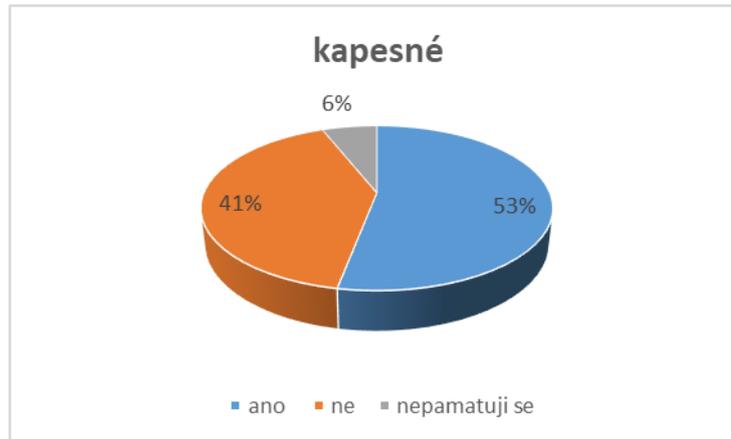
Graf 6 Charakter zaměstnání probandů

S předchozí informací o výši příjmu domácnosti úzce souvisí forma zaměstnání probandů. Z grafu 6 vyplývá, že nejvyšší procento probandů je v zaměstnaneckém poměru a pouhé 1% probandů je ve stavu nezaměstnaných.

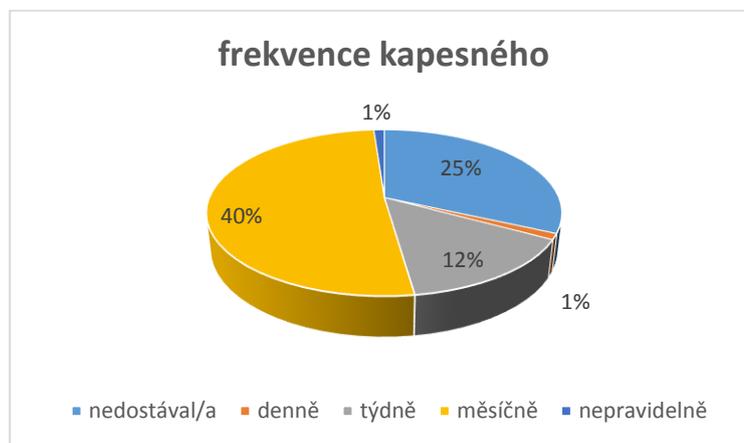
Graf 7 Bydliště probandů

Graf 7 znázorňuje lokalitu bydliště probandů, kdy největší počet účastníků výzkumu bydlí v městech do 20 tis. obyvatel. Pouhých 8% z celkového počtu pak žije ve městech nad 90 tis. obyvatel.

Graf 8 Kapesné probandů

Údaje v grafu 8 uvádějí, že 53% probandů v dětství dostávalo kapesné. 6% účastníků výzkumu si pak tuto skutečnost nepamatuje. Zde se nabízí otázka k zamyšlení, jak se v dotazníku k problematice kapesného jednotlivé skupiny probandů vyjadřovaly. Zda např. ti, co v dětství kapesné dostávali, chtějí v tomto trendu pokračovat, nebo naopak ti z účastníků výzkumu, kterým v jejich dětství kapesné poskytováno nebylo, jaký zaujmou postoj.

Graf 9 Frekvence kapesného probandů

V návaznosti na předchozí informaci pak graf 9 znázorňuje, že z 53% probandů, kteří v dětství dostávali kapesné, nejvíce z nich dostávalo kapesné v měsíční periodě.

Graf 10 Možnost nečekaných výdajů

Jak je uvedeno v grafu 10, tak 70% domácností je schopna jednorázově vynaložit částku 5 tis. Kč měsíčně na nečekané výdaje bez většího zásahu do dalších výdajů domácností. Zde lze předpokládat, že se bude jednat o rodiny s vyšším příjmem, jak je znázorněno v grafu 5.

Část 1 dotazníku je zaměřena na oblast, zda a jakým způsobem mohou rodiče předávat svým dětem zkušenosti ze světa ekonomiky a financí.

V tabulce č. 2 jsou zobrazeny pouze otázky, které byly vyhodnoceny ve vztahu k zaměření práce, tedy pouze otázky související s dětmi předškolního věku.

Názory k jednotlivým tvrzením (námětům) jsou charakterizovány 3 způsoby odpovědí:

1. Je dobrý nápad se touto oblastí zabývat?

Výsledek je pak znázorněn procentuálním vyjádřením odpovědí ANO/NE

2. Jakou důležitost přisuzujete jednotlivým tvrzením?

Výsledkem je průměrné stanovení hodnoty důležitosti ze škály 1 – 6 (1 – nejméně důležité, 6 – velmi důležité)

3. V jakém věku by se měly děti touto problematikou začít zabývat?

Výsledek je pak uveden jako průměrná hodnota z uvedených konkrétních věků dětí.

Tabulka 2 Výuka ekonomické gramotnosti dětí

	Tvrzení	Souhlas		Důležitost	Věk
1	Poskytnout dětem nástroj, jak šetřit peníze (např. pokladnička).	ANO 96%	NE 4%	5,08	5,44
2	Hrát si se skutečnými či falešnými penězi, počítat je, odhadovat hodnotu věcí.	ANO 56%	NE 44%	4,54	6,04
3	Rozeznat rozdíl mezi potřebou a přáním (např. jídlo X zmrzlina, léky X hračka).	ANO 97%	NE 3%	5,38	5,73
4	Naučit se rozeznávat mince a umět spočítat drobné v obchodě.	ANO 96%	NE 4%	5,42	6,61
5	Začít s kapesným již ve věku 3–4 let.	ANO 12%	NE 88%	4,29	3,79
6	Kapesné je odměnou za určité chování či práci (např. úklid, zahradničení) s cílem, aby se dítě stalo zodpovědným za svou vlastní práci a pracovní návyky.	ANO 64%	NE 36%	4,71	7,43
7	Vysvětlovat dětem, proč nemohou mít některé věci, o které žádají. (např. to stojí příliš mnoho, nemáme dostatek peněz)	ANO 94%	NE 6%	5,44	5,15
9	Pomáhat dětem pravidelně rozdělovat peníze na útratu a na spoření.	ANO 60%	NE 40%	4,57	8,11
10	Brát děti na nákupy a vysvětlovat jim své nákupní chování.	ANO 71%	NE 29%	4,64	7,06
11	Diskutovat s dětmi o hodnotě a volbě různých věcí při nákupu v supermarketech.	ANO 65%	NE 35%	4,61	7,11
12	Nechat děti sledovat vaše peněžní transakce, tj. jak přijímat peníze, jak je spočítat, rozměnit apod.	ANO 58%	NE 42%	4,45	7,79
17	Povzbuzovat děti, aby měly dlouhodobé spořicí cíle.	ANO 82%	NE 18%	4,85	10,46
18	Ukázat dětem rodinné účty (za potraviny, nájemné, energie, pojištění atd.) a plně jim je vysvětlit.	ANO 54%	NE 46%	4,72	12,61
20	Stanovit pravidla pro to, co se stane s darovanými penězi od ostatních k Vánocům, narozeninám atd.	ANO 40%	NE 60%	4,71	8,36
23	Sledovat společně televizní reklamy a analyzovat je z hlediska motivu, hodnoty výrobku a způsobu reklamy.	ANO 34%	NE 66%	4,11	9,39

	Tvrzení	Souhlas		Důležitost	Věk
25	Stanovit pravidla (s vysvětlením) pro výpůjčky, půjčky a obchodování uvnitř i vně rodiny.	ANO 53%	NE 47%	4,58	11,77
27	Stanovit pravidla či zásady týkající se nálezů peněz na ulici, spletení se ve vrácení peněz nazpět při nákupu (v náš prospěch či neprospěch), krádeží v obchodech apod.	ANO 85%	NE 15%	5,16	8,41
31	Vést dítě, aby bylo osobně zodpovědné za své vlastní účty – zejména za oblečení, mobilní telefony, internet apod.	ANO 78%	NE 22%	5,24	12,83

Z tabulky 2 jednoznačně vyplývá, že výuka a předávání informací z oblasti ekonomiky a financí je velice důležitá. Hodnocení se pohybuje v rozsahu 4,11 - 5,44 stupnice hodnocení důležitosti, tedy ve druhé polovině hodnotící škály. Jakému věku dítěte pak nejlépe odpovídají jednotlivá tvrzení, je znázorněno v tabulce. Nejnižší věk dítěte (průměrný věk 3,79) je uveden u tvrzení o začátku poskytování kapesného mezi 3-4 rokem dítěte, nicméně s touto otázkou většina probandů nesouhlasí. Na druhou stranu průměrný věk 12,6 je uveden v souvislosti se seznamováním dětí s účty za domácnost, kde kladné hodnocení probandů jen těsně převyšuje opačný názor.

Veškeré výše uvedené údaje nelze nikterak paušalizovat, stejně jako míru souhlasů s tvrzeními, třebaže na první pohled souhlasy převažují.

Z **Části 3** dotazníku se dozvíme nejen obecný názor na poskytování kapesného dětem, ale i v jakém věku dítěte, resp. v jaké částce, jak často či jakou formou.

V tabulce č. 3 jsou opět zobrazeny pouze otázky, které byly vyhodnoceny ve vztahu k zaměření práce, tedy pouze otázky související s dětmi předškolního věku.

Názory k jednotlivým tvrzením jsou opět charakterizovány několika způsoby odpovědí, a to konkrétně:

1. Procentuálním vyjádřením odpovědí ANO/NE
2. Procentuálním vyjádřením jednotlivých odpovědí
3. Průměrnou hodnotou uvedených údajů v dotaznících

Tabulka 3 Poskytování kapesného

Tvrzení		Výsledky	
1.	Myslíte si, že děti (5 let a starší), by měly dostávat kapesné od rodičů?	Ano 70%	Ne 30%
2.	Pokud ano, od kolika let? (Uveďte vhodný věk).	7,83	
3.	Jak vysoké kapesné (v Kč) na jeden týden je podle vás vhodné pro děti z následujících věkových kategorií: a) 5-6 let:	21,9	
4.	Myslíte si, že kapesné by se mělo každoročně zvyšovat (řekněme při každých narozeninách dítěte)?	Ano 32%	Ne 68%
5.	Myslíte si, že by děti měly dostávat své kapesné (uveďte jednu možnost): a) jednou týdně b) jednou měsíčně c) když je potřeba	35% 49% 17%	
6.	Myslíte si, že by se od dětí mělo očekávat, že budou dělat domácí práce? a) Myslíte si, že veškeré kapesné by mělo být závislé na tom, zda domácí práce dítě vykonává? b) Případné domácí práce jsou příležitostí pro dítě, jak vydělat peníze navíc k základní sazbě kapesného?	Ano 95% 22% 48%	Ne 5% 78% 52%
7.	Myslíte si, že rodiče a děti by se měli dohodnout předem, na jaké položky se bude kapesné vztahovat?	Ano 73%	Ne 27%
8.	Myslíte si, že by mělo být dětem zakázáno kupovat si z kapesného určité položky?	Ano 63%	Ne 37%
9.	Myslíte si, že by děti měly být podporovány k tomu říkat svým rodičům, jak utrací své kapesné?	Ano 75%	Ne 25%
10.	Myslíte si, že děti (do 10 let), by měly být podporovány, aby spořily nějakou část svého kapesného? a) Pokud ano, měly by spořit pevně stanovené procento ze svého kapesného? b) V jakém věku by měly začít spořit?	Ano 64% 10%	Ne 36% 90%
11.	Myslíte si, že by děti měly být podporovány ke spoření části peněz, které dostávají jako dárek?	Ano 72%	Ne 28%
12.	Kam si myslíte, že by měly děti spořit něco ze svých peněz: Očíslujte pořadí od 1 do 4, kde je 1- jako nejdůležitější: a) kasička b) bankovní účet/spořicí účet c) k rodičům d) jinam (prosím specifikujte)	1,38 2,32 2,69 3,69	
15.	Myslíte si, že je to dobrý nápad, aby děti od 5 let a více, dostávaly peníze jako dárek při zvláštních příležitostech?	Ano 61%	Ne 39%
16.	Myslíte si, že dospělí lidé by neměli poskytovat peněžní dary dětem (např. od 5 do 16 let)?	Ano 19%	Ne 81%
23.	Myslíte si, že děti od 6 do 16 let by měly být podporovány k následujícímu: a) půjčovat si peníze od ostatních b) samy půjčovat peníze jiným dětem	Ano 1% 5%	Ne 99% 95%

Z výsledků tvrzení v tabulce 3 lze učinit obecný závěr, že kapesné by měly dostávat děti blížící se 8 letům věku, výše kapesného by měla činit cca 100,- Kč měsíčně a kapesné by se nemělo automaticky s věkem zvyšovat.

Nejoptimálnější je poskytovat kapesné na měsíční bázi a mělo by být spjato s výkonem domácích prací dítěte. Také je vidět jednoznačný vliv rodičů na to, za co by mělo být kapesné utráceno. Děti by také měly být vedeny ke spoření alespoň části kapesného a nejvhodnějším místem k ukládání jsou kasičky. Jednoznačně by pak měly být děti vedeny k tomu, aby své úspory nepůjčovaly a stejně tak si od nikoho nepůjčovaly.

Část 4 dotazníku nám poskytuje informace o vlastním kapesném pro děti, kdy, komu a za jakých podmínek by mělo být poskytováno a jakým nejvýhodnějším způsobem by mělo být využíváno.

Opět jsou v tabulce č. 4 zobrazeny pouze otázky týkající se předmětu práce se zaměřením na děti předškolního věku.

V tomto přehledu jsou odpovědi na jednotlivá tvrzení charakterizovány pouze hodnocením míry souhlasu s jednotlivými tvrzeními ve škále 1 – 7 (1 - nesouhlasím, 7 – souhlasím), kdy výsledek za každé tvrzení je pak stanoven průměrnou hodnotou jednotlivých názorů.

Tabulka 4 Způsob využití kapesného

Tvrzení		souhlas
1	Rodiče a děti by se měli dohodnout předem na druhu zboží, které bude kapesné pokrývat	4,38
4	Kapesné by mělo být vždy vyplaceno a nemělo by být závislé na vykonání domácích prací	4,54
5	Kapesné by nikdy nemělo být zadrženo jako trest nebo použito k ovlivnění chování dítěte	4,13
6	Pokud výše kapesného byla nastavena, dítěti by neměly být vypláceny žádné další peníze navíc jen proto, že kapesné už utratilo	5,09
7	Dítěti by mělo být umožněno, aby rozhodovalo samo o všech svých výdajích z kapesného	4,94
8	Výše kapesného by měla být každoročně přezkoumána o narozeninách dítěte	3,33
9	Chlapci by měli mít o trochu větší kapesné než děvčata	1,62
10	Kapesné by mělo být vypláceno vždy ve stejný den každý týden nebo měsíc	4,78
16	Nákupní zvyky rodičů jsou důležitým příkladem pro děti, jak utrácet peníze	5,38
17	Domnívám se, že je důležité mluvit s dětmi o hodnotě peněz	5,88
21	Děti se dívají na své rodiče jako na vzory pro získání nákupních návyků	5,72
22	Rodiče by měli diskutovat o televizních reklamách, aby byly děti dobře informovány a poučily se	4,85
23	Během nakupování by rodiče měli diskutovat s dětmi o nákupních rozhodnutích	4,88
24	Rodiče by měli rozlišovat mezi potřebami dítěte a tím, co chce	5,87
26	Všichni rodiče by se měli dohodnout se svými dětmi o výši jejich kapesného	5,14

Na základě výsledků z tabulky 4 lze konstatovat, že nejlepší formou výuky dětí, jak zacházet s penězi, je vlastní příklad rodičů. Důležité však je, aby to děti pouze neviděly, ale aby rodiče o tom s dětmi také hovořili. Jako důležitá se jeví i pravidelnost v poskytování kapesného, jak do výše, tak termínu. Většina probandů zastává názor, že pohlaví dítěte by nemělo mít vliv na výši kapesného. Výše kapesného by měla být s dětmi prodiskutována a rodiči zdůvodněna. Již se ale různí názory na to, zda by kapesné mělo či nemělo být použito jako nástroj výchovy. Jako významné se pak ukazuje přítomnost a názory rodičů na hospodaření s přiděleným kapesným dítěti.

8.2 Vyhodnocení výzkumných otázek

Vyhodnocení otázky č.1: *Je žádoucí začít s kapesným již v předškolním věku dítěte?*

Z dotazníkového šetření vyplývá, že poskytovat dětem kapesné je z pohledu probandů výzkumu považováno za důležité, o čemž svědčí výsledná hodnota 4,29 ze stupnice 1 – 6 (6= velmi důležité). Výzkum však poukazuje na skutečnost, že předškolní věk dětí není nejvhodnější pro poskytování kapesného. 70% probandů souhlasilo s tvrzením, že dostávat kapesné by měly děti starší pěti let, konkrétně výsledky výzkumu uvádějí věk 7,83. Souhlas s vyplácením kapesného dětem ve věku tří až čtyř let uvedlo pouze 12% rodičů.

Vyhodnocení otázky č.2: *Je důležité rozvíjet u dětí předškolního věku finanční gramotnost a jakým způsobem?*

Jak ukazují výsledky výzkumu, rozvoj finanční gramotnosti je nezbytnou součástí vlastní výchovy dítěte. Je však velice důležité zvolit vhodnou metodu v závislosti na věku dítěte. Z výsledků výzkumu např. vyplývá, že hodnota zboží a peněz (co mohou a nemohou mít) může být dětem vštěpováno již v polovině šestého roku věku dítěte, výuka formou her s mincemi (počítání mincí, rozeznávání mincí apod.) by měla probíhat až po dovršení šesti let věku dítěte a aktivní spoluúčast dítěte na nákupech (chování při nákupu, počítání, příjem či rozměňování peněz) v sedmém roce věku dítěte. Předkládáním a vysvětlováním účtů (za nákupy, energii apod.) by však neměly být zatěžovány děti před dvanáctým rokem věku. V souvislosti s rozvojem finanční gramotnosti uvádějí rodiče jako důležité mluvit s dětmi o penězích a být dětem vzorem pro získání nákupních návyků. O tomto tvrzení svědčí výsledné hodnoty 5,88 a 5,72 ze stupnice 1 – 7 (7=souhlasím).

Vyhodnocení otázky č.3: *Jakou formou a v jakém věku by měly děti začít šetřit?*

Za nejvhodnějším prostředek pro šetření kapesného je považována pokladnička - hodnota 1,38 ze škály 1 – 4 (1 = nejdůležitější). Výzkum rovněž uvádí, že by děti každopádně měly být vedeny ke spoření, nicméně by nemělo být stanoveno přesné procento částky z přidělovaného kapesného. Průměrná hodnota věku 10,59 říká, že k šetření by mělo být přistupováno až po 10. roku věku dítěte.

Vyhodnocení otázky č.4: *Mělo by být kapesné poskytováno obecně, nebo pouze za vykonávanou činnost či za určité chování?*

Závěr z dotazníku k této otázce poukazuje na fakt, že kapesné by měly děti dostávat obecně, tedy nikoli pouze ve vazbě na chování či např. pomoc s domácími pracemi. Dítě by však mělo pocítit, že jeho kapesné je něco mimořádného a musí si ho zasloužit, nikoli že se jedná o běžnou záležitost. Stejně tak by ale mělo pochopit, že např. pomoc při domácích pracích není důvod ani nástroj k navyšování kapesného.

9 DISKUSE

Na základě analýzy a interpretace dat získaných prostřednictvím dotazníkového šetření jsme získali odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Pro náš výzkum byla použita shodná metoda s metodou A. Furhama (2001), ikdyž vzhledem k zaměření a předmětu práce v omezené formě. Jednoznačně se tak nabízí možnost srovnání výsledků s jinými výzkumy provedenými stejnou metodou.

Za tímto účelem jsme vybrali výzkumu A. Furhama (2001), kdy jsme byli posléze nuceni konstatovat, že vzhledem k rozdílnému počtu a struktuře probandů by výsledky zkreslovaly námi zjištěné výsledky. Ale i přes tuto skutečnost jsme vybrali některá srovnání, která pro zajímavost uvádíme.

V rámci **první výzkumné otázky** jsme zjišťovali, *zda je žádoucí začít s kapesným již v předškolním věku dítěte.*

Výsledky obou výzkumů ukázaly, že se většina rodičů shodla pro vyplácení kapesného dětem starším pěti let, nicméně ideální věk je zhruba mezi šestým až osmým rokem věku dítěte. Toto tvrzení potvrzuje také výzkum, který provedly psychologky Berni a Bombi. V sedmi letech si děti uvědomují, že pro získání peněz je nutné chodit do práce. Dále chápou význam prodeje a nákupu, dokážíc si spočítat, kolik peněz mají dostat nazpět.

Prostřednictvím **druhé výzkumné otázky** jsme hledali odpověď na otázku *důležitosti a způsobu rozvoje finanční gramotnosti u dětí předškolního věku.*

Tuto problematiku bohužel nelze porovnávat z důvodu odlišnosti zaměření těchto dvou výzkumů. Pro srovnání můžeme využít tvrzení a doporučení Davise s Taylorem (1979) pro vytvoření funkčního systému kapesného, která jsou uvedena v podkapitole 4.2.4, kdy shoda se nachází v tvrzení, že rodiče by se měli domluvit s dětmi, co bude jejich kapesné pokrývat, ale i v tom, že dětem má zůstat určitá svoboda v rozhodování. Dále uvádí významnost účasti dětí na rodinném rozpočtu, kam bychom mohli zařadit např. nahlížení do rodinných účtů a sledování peněžních transakcí s čímž souhlasila téměř polovina dotazovaných rodičů.

Třetí výzkumná otázka zjišťovala, *jakou formou a v jakém věku by měly děti začít šetřit.*

V obou výzkumech se nadpoloviční většina rodičů shodla, že ke spoření části svého kapesného by měly vedeny a podporovány děti starší deseti let. Názory se rozcházejí v otázce pevně stanoveného procenta, jaké by mělo ze svého kapesného dítě šetřit. Výzkum A. Furnhama (2001) uvádí, že 35,4% rodičů jsou pro stanovení pevného procenta z částky kapesného k šetření, kdežto v našem výzkumu tento názor zastává pouhých 10% rodičů. Srovnání výzkumů uvádí další rozdílné názory. Zatímco v našem výzkumu uvádějí rodiče vhodný věk pro začátek se spořením téměř jedenáct let, výzkum A. Furnhama uvádí ideální věk již šest a půl roku.

Tyto výsledky můžeme podpořit tvrzením z výzkumu A. Furnhama, na kterém se shodli všichni rodiče, že učit děti o spoření je důležité hned od začátku režimu kapesného. Co se týče nástroje neboli formy spoření, u britských rodičů v rámci výzkumu A. Furnhama převažuje jako nejdůležitější forma spoření na bankovní/spořicí účet. V rámci našeho výzkumu je to jednoznačně kasička.

Čtvrtá a poslední výzkumná otázka zjišťovala, *zda by mělo být kapesné poskytováno obecně, nebo pouze za vykonávanou činnost či za určité chování.*

Z výsledků výzkumu A. Furnhama (2001) vyplývá, že 86% rodičů je přesvědčeno, že by děti měly vykonávat domácí práce a přibližně polovina z nich se přiklání k názoru, že výše kapesného by se měla od této práce odvíjet. Dalším zajímavým poznatkem výzkumu A. Furnhama je, že 74% rodičů si myslí, že domácí práce mají být ohodnoceny penězi navíc. Porovnáním s výsledky našeho výzkumu jsme zjistili, že i v našem případě vysoké procento rodičů (95%) předpokládá, že jejich děti budou vykonávat domácí práce, ale pouze 22% rodičů uvedlo, že by mělo poskytování kapesného, případně jeho výše být na výkonu domácích prací závislá a 48% rodičů vnímají domácí práce jako jistou příležitost „přivýdělků“ k přidělovanému kapesnému.

10 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo objasnit, kdy a jakým způsobem je vhodné zasvětit děti do světa peněz a ekonomiky. Jinými slovy, kdy a jak by se děti měly začít učit finanční gramotnosti a ekonomické socializaci. Z tohoto důvodu jsme se v rámci teoretické části zaměřili na teoretické podklady z těchto oblastí.

První kapitola je věnována socializaci obecně, jejím činitelům a fázím. Vysvětlili jsme pojem ekonomická socializace a s ní související pojmy ekonomika a ekonomie.

Ve druhé kapitole jsme se věnovali rodině, jejím funkcím a popsali jsme ji jako významný socializační faktor. V poslední části kapitoly jsme uvedli, jakým způsobem dochází k hospodaření v rodině.

Třetí kapitola je zaměřena na peníze, jejich historii, význam a funkci. V této kapitole je také popsáno ekonomické chování, finanční gramotnost a způsoby jejího rozvoje.

Ve čtvrté kapitole jsme se zabývali dítětem předškolního věku ve světě ekonomiky, kdy v úvodu tento věk charakterizujeme. Dále jsme se věnovali vztahům dítěte k penězům a jeho představě o nich. Popisujeme, jakým způsobem s dětmi o penězích hovořit a jaké je ekonomické chování dítěte. Stěžejní podkapitola je věnována kapesnému, kde se zabýváme jeho výši a způsobem udělování, spoření a věkem, ve kterém by mělo být poskytováno. Vzhledem k předškolnímu věku dětí, je zde i podkapitola věnována učení o financích v mateřské škole a učení hrou. V této kapitole jsme se také věnovali vztahu mezi dítětem a reklamou, kde uvádíme vliv reklam na vývoj dítěte a jakým způsobem je jeho vývoj ovlivňován. V této kapitole je rovněž zmíněn vztah dítěte k domácím činnostem, kde se zaměřujeme na první placené práce a práce, které mohou být dětmi vykonávány již ve věku předškolním.

Poslední kapitola teoretické části je věnována výzkumu postojů rodičů vůči kapesnému, který provedl A. Furnham v roce 2001. Tato kapitola popisuje souvislosti mezi výsledky jeho výzkumu a jinými výzkumy. Vybrané výsledky výzkumů pak byly využity ke srovnání s některými částmi našeho výzkumu.

Ve výzkumné části jsme uvedli výzkumný problém a na základě něj, a poznatků z teoretické části, jsme stanovili výzkumné otázky. Dále jsme zde popsali postup výzkumu, výzkumný soubor a použité výzkumné metody.

Z výzkumu vyplývá, že rozvoj finanční gramotnosti je nezbytnou součástí výchovy dítěte a rodiče si tento fakt plně uvědomují. Stejně tak si uvědomují, jak důležité je s dětmi o penězích mluvit a být jim vzorem pro získání nákupních návyků. Za nejvhodnější způsob, jak zasvětit děti do fungování obchodů, uvádí hry s penězi, hry na nakupování, spoluúčast při nakupování a rozpravy o jejich chování. Taktéž účast dítěte na rodinném rozpočtu je nezbytná a polovina rodičů se shodla na nahlížení dítěte do rodinných účtů a sledování peněžních transakcí.

Rodiče se také shodli na tom, že v předškolním věku je žádoucí s dětmi diskutovat o hodnotě zboží a peněz, o věcech, které nutně potřebují k životu a těch, které pouze uspokojí jejich touhy a přání. Předškolní věk se pro prvotní vyplácení kapesného ukázal jako ne příliš vhodným. Vhodnější je začít s poskytováním kapesného až v sedmém až osmém roce věku, kdy mohou rodiče zařadit hru s penězi, počítání a rozeznávání mincí. Částka kapesného by měla být přiměřená věku a odpovídat zralosti dítěte. Dítě by mělo mít do jisté míry svobodu při rozhodování o svém kapesném, ale mělo by být podporováno ke sdělováním rodičům, na co své kapesné použilo. Kapesné by mělo být dětem dáváno obecně, nikoli jako odměna za vykonané domácí práce s tím, že například na úklidu domácnosti by se měly děti podílet automaticky. Rodiče se taktéž shodli na podpoře dítěte při spoření, kdy jako nejvhodnější a nejčastější prostředek pro spoření se ukázala být kasička.

Společné sledování televizních reklam, jejich analýzu a diskutování o nich, nepovažují rodiče za až tak důležité.

V rámci výzkumu jsme získali rozsáhlá data, která by mohla být dále rozpracována a zkoumána na základě vzájemných vztahů mezi jednotlivými dotazníky nebo v rámci větší oblasti, než je předškolní věk.

V teoretické části popisujeme, do jaké míry se dá v mateřské škole věnovat výuce o penězích. V praxi to vypadá tak, že dětem jsou představovány v rámci tématu jednotlivá povolání, profese a řemesla. Děti se seznámí s profesí prodavačky a mohou si v rámci dramatizace nebo volné hry vyzkoušet, jaké je to být prodavačkou. Dále je na učitelce, nakolik rozvede diskuzi o povolání rodičů dětí, finančním ohodnocení či kapesném. Oblast obchodování a nakupování lze dětem také přiblížit formou deskových her, které jsou taktéž uvedeny v teoretické části této práce. Tyto hry lze využít také ve spojení se stravováním, zdravou výživou nebo životním stylem. V rámci činností jsou zařazovány úkoly procvičující předmatematické představy, které připravují děti na matematiku na základní škole. S výukou finanční gramotnosti jako takové se v mateřské škole takřka nesetkáme.

Při studiu literatury k teoretické části jsme objevili mnoho knih, které mohou pomoci nejen rodičům při zasvěcování dětí do světa peněz. Například jsou to knihy od dvojice zahraničních autorů Gerry Bailey a Felicia Law *Poznáváme peníze, Moje peníze, Tvoje peníze*, které byly přeloženy do češtiny. Dále je to kniha psychologa Pavla Říčana *S dětmi chytře a moudře*, která pojednává nejen o finanční výchově. Pro učitelé základních a středních škol byl vytvořen Katalog materiálů pro rozvoj finančních gramotností, který obsahuje publikace, učebnice, pracovní sešity a další didaktické materiály. Literatury na toto téma je dostatek, stačí si jen vybrat tu správnou a vhodně ji využít.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knihy

BAILEY, Gerry a Felicia LAW, 2013. *Moje peníze*. 1. vyd. V Brně: Edika. ISBN 978-80-266-0195-1.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA, 2007. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-327-7.

HELUS, Zdeněk, 1998. *Psychologie pro střední školy*. Vyd. 2. - dot. Praha: Fortuna. ISBN 8071684066.

HUBINKOVÁ, Zuzana, 2008. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualiz., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788024715933.

JEŽEK, Tomáš, 2002. *Peníze a trh*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 8071786853.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 9788073673833.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-731-5004-2.

LANIADO, Nessia, 2002. *Děti a peníze*. Vyd. 1. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071786713.

LEA, S. E. G., Roger M. TARPY a Paul WEMBLEY, 1994. *Psychologie ekonomického chování*. Praha: Grada. ISBN 8085623935.

MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOUARD, 2005. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Přeložil Kateřina DOHNALOVÁ. Praha: Portál. ISBN 80-7178-976-3.

NOVÁKOVÁ, Eliška, 1962. *Děti a peníze*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

PEKAŘOVÁ, Lidmila, 2006. *Jak žít a nezbláznit se: [psychologie dítěte od předškolního věku do dospělosti]*. Olomouc: Poznání. ISBN 80-86606-49-X.

RIEGEL, Karel, 2007. *Ekonomická psychologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, s. 145-158. ISBN 9788024711850.

ŘEZÁČ, Jaroslav, 1998. *Sociální psychologie*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3148-6.

ŘÍČAN, Pavel, 2013. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0343-8.

ŠULOVÁ, Lenka, 2004. *Raný psychický vývoj dítěte*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0877-4.

Velký sociologický slovník, 1996. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-164-1.

Elektronické zdroje

Abeceda peněz, 2019. *Česká spořitelna* [online]. [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://www.csas.cz/cs/landing-page/abecedapenez>

FURNHAM, A. (2001). Parental attitudes to pocket money/ allowances for children. *Journal of Economic Psychology* 22 (2001). 397-442

FURNHAM, A., KIRKCALDY, B. (2000). Economic socialization: German parents' perceptions and implementation of allowances to educate children. *European Psychologist*, 5(3), 202-215.

HANZLOVSKÝ, Michal, 2010. Kapesné. In: *Celostní medicína.cz* [online]. [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://www.celostnimedicina.cz/kapesne.htm#ixzz1YgvaXTmg>

HESOVÁ, Alena, 2014. 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-7481-088-6.

KŘENKOVÁ, Helena, 2012. *Hry a peníze: programy pro rozvoj finanční gramotnosti*. Praha: Junák - svaz skautů a skautek ČR, Tiskové a distribuční centrum. ISBN 978-80-86825-78-6.

Národní strategie finančního vzdělávání, 2010. In: . Ministerstvo financí, ročník 2010.

Rámcový vzdělávací program, 2018. Praha: MŠMT.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Pohlaví probandů

Graf 2 Úroveň dosaženého vzdělání probandů

Graf 3 Rodinný stav probandů

Graf 4 Počet dětí probandů

Graf 5 Měsíční příjem domácnosti (průměr na 1 člena)

Graf 6 Charakter zaměstnání probandů

Graf 7 Bydliště probandů

Graf 8 Kapesné probandů

Graf 9 Frekvence kapesného probandů

Graf 10 Možnost nečekaných výdajů

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Přehled návratnosti dotazníků

Tabulka 2 Výuka ekonomické gramotnosti dětí

Tabulka 3 Poskytování kapesného

Tabulka 4 Způsob využití kapesného

SEZNAM ZKRATEK

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

MF – Ministerstvo financí

MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

model EUR – evokace, uvědomění, reflexe

model IAA – seznámení, zažití, použití

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Nestandardizovaný dotazník přeložený do češtiny

PŘÍLOHY

Příloha 1 Nestandardizovaný dotazník přeložený do češtiny

Část 0: Vážení rodiče, vážení budoucí rodiče

dovolujeme si vám předložit dotazníky, pomocí nichž chceme zjistit vaše názory, postoje či zkušenosti týkající se finančního odměňování dětí, které může mít vliv na pozdější schopnost hospodařit s penězi. Všechna data budou využita **p o u z e** k zamýšlenému výzkumu a v této souvislosti vám zaručuje naprostou anonymitu. Děkujeme za pochopení a ochotu vyplnit předložené dotazníky.

Pohlaví: 1 žena 2 muž

Věk: .....let

Dosažené vzdělání:

- 1 základní
 2 vyučen(a) bez maturity
 3 vyučen(a) s maturitou
 4 ukončené středoškolské vzdělání
 5 ukončené vysokoškolské vzdělání

Rodinný stav:

- 1 ženatý/ vdaná
 2 svobodný (á)
 3 v partnerství (ne manželství)
 4 rozvedený(á)
 5 vdovec/ vdova

Děti: (pokud máte)

Prosíme, napište pohlaví a věk všech vašich dětí (platné pohlaví zakroužkujte) a uveďte, zda jim poskytujete kapesné a v jaké výši (cca na týden):

1.dítě žena / muž věk: ....., kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik? .....

2.dítě žena / muž věk: ....., kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik? .....

3.dítě žena / muž věk: ....., kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik? .....

4.dítě žena / muž věk: ....., kapesné ANO NE Pokud ANO, kolik? .....

Kolik vás žije v domácnosti? .....

Měsíční čistý příjem vaší domácnosti (průměr na jednoho člena):

1 do 5.000,-Kč 2 5.001, - 10.000,-Kč 3 10.001 – 15.000,-Kč 4 15.001 – 20.000,-Kč

5 nad 20.000,-Kč

Zaměstnání: Jste zaměstnaný(á)?

1 ano (jako zaměstnanec) 2 ano, ve vlastní firmě 3 v domácnosti 4 důchodce

5 student - typ (školy) fakulty/katedry : ..... 6 t.č. jsem nezaměstnaný/á

7 jiné

Organizace, ve které jste zaměstnaný/á, je: 1 státní 2 soukromá

Vaše bydliště je: 1 obec (vesnice) do 999 obyvatel 4 město nad 5000 do 20000 obyvatel
 2 obec nad 1000 do 2000 obyvatel 5 město nad 20000 do 50000 obyvatel
 3 obec nad 2000 do 5000 obyvatel 6 město nad 50000 do 90000 obyvatel
 7 město nad 90000

Když jste byl/a dítě, dostával/a jste kapesné? ANO NE Nepamatuji se

Pokud ANO, kolik? ..... jak často? ..... (např. 1x/měsíc)

Půjčky a úspory

Máte/měl(a) jste nějakou půjčku? (úvěry, hypotéky apod.) ANO Měl/a jsem NE

Pokud ANO - na jaký druh produktu? Prosíme, zaškrtněte u příslušného produktu křížkem.

- Na bydlení
- Na vybavení bytu
- Na elektroniku
- Na automobil
- Na dovolenou
- něco jiného - uveďte na co .....

Dostal/a jste se (případně jako rodina) kvůli splácení půjčky do finančních nesnází?

ANO NE

Vaše názory na úvěry a půjčky

1 = určitě ano	2 = spíše ano	3 = spíše ne	4 = určitě ne
----------------	---------------	--------------	---------------

Žít na dluh (mít úvěry či půjčky od bank) je v dnešní době již zcela normální.	1	2	3	4
Úvěr od banky na byt či dům je nejrozumnějším řešením, jak získat prostředky na nové bydlení.	1	2	3	4
Půjčky od bank na spotřební předměty (pračky, elektronika, televizory atd.) jsou nejméně rozumným řešením, jak vybavit domácnost.	1	2	3	4

Daří se vám spořit (měsíčně část výplaty cca 1/3 platu)?

ANO NE

Můžete nečekaně (jednorázově) vydat z rozpočtu rodiny částku 5.000 Kč, aniž byste ohrozil/a zajištění základních měsíčních výdajů rodiny (potraviny, nájem, pravidelné splátky atd.)

ANO NE

Část 1

Peníze a vaše děti

Odborníci naznačují, že je velmi důležité učit děti o penězích a o ekonomickém životě.

Zatímco školy hrají v tomto učení jen částečnou roli, odborníci potvrzují, že rodiče jsou těmi nejlepšími pedagogy svých dětí.

Níže uvádíme několik doporučení. Rádi bychom, abyste si každé přečetli následně označili:

1. sloupec: Myslíte si, že je to dobrý nápad: **ANO** nebo **NE**

2. sloupec: Jakou důležitost tomuto tvrzení přisuzujete:

od velmi důležité 6 5 4 3 2 1 po není vůbec důležité

3. sloupec: V jakém věku dítěte byste dané tvrzení doporučil/a? **Uveďte konkrétní věk**

	Doporučení	Souhlasíte?		Důležitost							Věk
		ANO	NE	6- velmi důležité	5	4	3	2	1- není vůbec důležité		
1	Poskytnout dětem nástroj, jak šetřit peníze (např. pokladnička).	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
2	Hrát si se skutečnými či falešnými penězi, počítat je, odhadovat hodnotu věcí.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
3	Rozeznat rozdíl mezi potřebou a přáním (např. jídlo X zmrzlina, léky X hračka).	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
4	Naučit se rozeznávat mince a umět spočítat drobné v obchodě.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
5	Začít s kapesným již ve věku 3–4 let.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
6	Kapesné je odměnou za určité chování či práci (např. úklid, zahradničení) s cílem, aby se dítě stalo zodpovědným za svou vlastní práci a pracovní návyky.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
7	Vysvětlovat dětem, proč nemohou mít některé věci, o které žádají. (např. to stojí příliš mnoho, nemáme dostatek peněz)	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
8	Používat mince při řešení matematických úloh.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
9	Pomáhat dětem pravidelně rozdělovat peníze na útratu a na spoření.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
10	Brát děti na nákupy a vysvětlovat jim své nákupní chování.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
11	Diskutovat s dětmi o hodnotě a volbě různých věcí při nákupu v supermarketech.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
12	Nechat děti sledovat vaše peněžní transakce, tj. jak přijímat peníze, jak je spočítat, rozměnit apod.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
13	Vysvětlit a nastavit rozpočet nákladů na dítě (obědy, autobusové jízdné, školní pomůcky atd.)	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
14	Vysvětlit pojem "žena/muž v domácnosti" a jaké povinnosti to obnáší (např. sdílení, dávání, poctivost).	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
15	Vysvětlit dětem, jak fungují banky (např. jít společně do banky, přečíst si letáky, uložit peníze, založit účet atd.)	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
16	Vysvětlit dětem pojem investice, úspory v bance, ukázat jim např. bankovní výpisy, certifikáty	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
17	Povzbuzovat děti, aby měli dlouhodobé spořicí cíle.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
18	Ukázat dětem rodinné účty (za potraviny, nájemné, energie, pojištění atd.) a plně jim je vysvětlit.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
19	Vysvětlit dětem model charitativních darů a podporovat své děti, aby činily totéž.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
20	Stanovit pravidla pro to, co se stane s darovanými penězi od ostatních k Vánocům, narozeninám atd.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		

	Doporučení	Souhlasíte?		Důležitost							Věk
				6- velmi důležité 1- není vůbec důležité							
21	Vysvětlit dětem pojmy, jako je spropitné, mýtné známky, finanční ocenění apod.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
22	Vysvětlit dětem práva spotřebitelů, spotřeb. testy a jak fungují.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
23	Sledovat společně televizní reklamy a analyzovat je z hlediska motivu, hodnoty výrobku a způsobu reklamy.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
24	Vysvětlit dětem pojem daně (daně z příjmu, DPH). Zdanit vašim dětem kapesné (fakněme 10%), získat tak rodinné daně, kam celá rodina přispívá a také rozhoduje, jak peníze utratí.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
25	Stanovit pravidla (s vysvětlením) pro výpůjčky, půjčky a obchodování uvnitř i vně rodiny.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
26	Vysvětlit dětem používání ústních a písemných smluv týkajících se peněz (např. úvěrové smlouvy).	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
27	Stanovit pravidla či zásady týkající se nálezu peněz na ulici spletení se ve vrácení peněz nazpět při nákupu (v náš prospěch či neprospěch), krádeží v obchodech apod.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
28	Vzdělávat děti v používání debetních a kreditních karet.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
29	Podporovat osobní a internetové bankovníctví a diskutovat o tom s dětmi.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
30	Posílat dětem kapesné na jejich účet v bance, inkasem nebo trvalým příkazem a vysvětlit jim to	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
31	Vést dítě, aby bylo osobně zodpovědné za své vlastní účty – zejména za oblečení, mobilní telefony, internet apod.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
32	Pokud dětem půjčíte peníze, stanovit si a dodržet rozumné podmínky splácení (období, úroky).	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
33	Stanovit dětem poplatek za radu, jak nejlépe naložit se svým příjmem z brigády či zaměstnání na částečný úvazek	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
34	Diskutovat s dětmi, jak chyťte spořit, kde je pravděpodobné, že se nacházejí nejlepší podmínky pro spoření.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
35	Podporovat u dětí sestavování pravidelného, rozumného, promyšleného rozpočtu.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
36	Vysvětlit dětem, co je to akciový trh a společně zkusit s nastavenou finanční částkou sestavit portfolio (tj. soubor akcií v majetku investora sestavený tak, aby maximalizoval zisk a minimalizoval ztráty).	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
37	Ukázat a vysvětlit dětem rodinné pojištění, schémata a platby.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
38	Vysvětlit dětem pojem závěť a podrobně i možné finanční dopady.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
39	Diskutovat s dětmi otevřeně o vašich příjmech a upřímně jim světit, jak je utrácíte.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
40	Podporovat u dětí inteligentní konzumní chování: naučit uschovat účtenky, znát práva nakupujícího spotřebitele, vědět, jak vrátit zboží, jak jej reklamovat, číst etikety na zboží apod.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
41	Diskutovat s dětmi o podnikání a příležitostech, jak doplnit rodinný příjem.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
42	Povzbuzovat děti k práci na brigádách, na částečný úvazek (např. o prázdninách nebo dnech školního volna).	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		
43	Zeptat se dětí na jejich rozpočtové plány a rozhodování, co budou dělat se svými penězi.	ANO	NE	6	5	4	3	2	1		

Část 2:

Peníze ve vašem dětství

Při vzpomínání na domněnky a zvyky svých rodičů ohledně peněz, mnoho lidí došlo k velmi zajímavým poznatkům. Níže jsou zmíněny výroky, ke kterým lidé došli s ohledy na rady svých rodičů týkajících se peněz. Když zavzpomínáte, jsou pro vás některé z těchto výroků pravdivé?

Prosím zaznačte křížkem (X), v jakém rozsahu souhlasíte s následujícími výroky na níže uvedené škále.

Výroky ohledně peněz	Rozhodně nesouhlasím (1)	Nesouhlasím (2)	Ani souhlasím ani nesouhlasím (3)	Souhlasím (4)	Rozhodně souhlasím (5)
Když někomu řeknu, jak málo vydělávám, budou mě vnímat jinak.					
Má přátelství jsou v ohrožení, pokud začnu vydělávat o hodně více nebo o hodně méně peněz.					
Mého otce vždy znepokojoval problém peněz, ale nikdy o tom nemluvil.					
Moje matka se utěšovala nakupováním.					
Mí rodiče trvali na tom, že budou mít oddělené účty.					
Nikdo mi neřekl pravdivé informace o finanční situaci naší rodiny.					
Často jsem se styděl za to, jak jsme ve srovnání s ostatními chudí.					
Většina hádek mezi mými rodiči byla ohledně peněz.					
Pro mé rodiče bylo důležité, abych od raného věku rozuměl penězům.					
V naší rodině bylo hodně tajemství ohledně peněz.					
Ve svém pozdějším životě jsem s překvapením zjistil, že mé domněnky o chudobě/bohatství naší rodiny byly naprosto mylné.					
Mí rodiče se více zajímali o to, kde pracuji, než kolik si vydělám.					
Můj otec se pyšně tituloval jako „dobrý živitel“ svých dětí.					
Říkali mi, že moje kapsné je výsadou a ne právem.					
Můj otec nedával dárky z lásky, ale jako náhradu za lásku.					
Mí rodiče byli velmi tajnůstkářští, co se týče peněz.					
Stále pouze tápu, kolik peněz rodiče mají nebo v minulosti měli.					
Mí rodiče se o penězích hádali pravidelně.					
Podílel jsem se na zatajování jistých finančních informací před jinými členy rodiny.					
„Přejal“ jsem od mých rodičů strach z chudoby, přestože jsem nikdy nebyl ve finančním ohrožení.					

Výroky ohledně peněz	Rozhodně nesouhlasím (1)	Nesouhlasím (2)	Ani souhlasím ani nesouhlasím (3)	Souhlasím (4)	Rozhodně souhlasím (5)
Připadám si nezaslouženě úspěšný, když jsem ve společnosti své rodiny, i když mě zbytek světa považuje za právoplatně úspěšného.					
Uvědomuji si, že si často stěžuji na finanční nespravedlnost ze strany rodiče nebo sourozence.					
Jeden z mých sourozenců je ztělesněním úspěchu, zatímco ostatní příbuzní působí neschopně či neochotně uspět ekonomicky.					
Často třídím svá finanční rozhodnutí (utrácení, spoření, atd.) do kategorií „dobrá“ a „špatná“.					
Mí rodiče používají peníze k odměňování či trestání i teď když jsem dospělý.					
U nás doma nikdy nebyly peníze významným problémem.					
V minulosti mi rodiče nečekaně poslali peníze a očekávali jistou zpětnou vazbu.					
Je těžké si představit, že finančně předčím své rodiče.					
Uvědomuji si, že se často chovám přesně opačně, než jak by se s penězi rozhodli nakládat mí rodiče (nerozvážně utrácet, zatímco oni přirozeně šetřili).					
V rodině jsou příklady patologického chování, např. alkoholismus, drogy, přejídání.					
V naší rodině byly peníze mužskou záležitostí.					
Jako výsledek mé výchovy shledávám důležitým učit mladé lidi, jak nakládat a nenakládat s penězi.					
Všiml/a jsem si, že v mém manželství má komunikace o penězích stejný emoční význam jako v rodině odkud pocházím.					
Má rodina byla vždy otevřená, co se týče finančních záležitostí.					

ČÁST 3

Kapesné

Prosíme, odpovězte na následující otázky a odpověď запиšte do příslušných políček.

1.	Myslíte si, že děti (5 let a starší), by měly dostávat kapesné od rodičů?	Ano	Ne
2.	Pokud ano, od kolika let? (Uveďte vhodný věk).		
3.	Jak vysoké kapesné (v Kč) na jeden týden je podle vás vhodné pro děti z následujících věkových kategorií:	Dívky	Chlapci
	a) 5-6 let:		
	b) 7-8 let:		
	c) 9-10 let:		
	d) 11-12 let:		
	e) 13-14 let:		
	f) 15-16 let:		
	g) 17-18 let:		
4.	Myslíte si, že kapesné by se mělo každoročně zvyšovat (řekněme při každých narozeninách dítěte)?	Ano	Ne
5.	Myslíte si, že by děti měly dostávat své kapesné (uveďte jednu možnost):		
	a) jednou týdně		
	b) jednou měsíčně		
	c) když je potřeba		
6.	Myslíte si, že by se od dětí mělo očekávat, že budou dělat domácí práce?	Ano	Ne
	a) Myslíte si, že veškeré kapesné by mělo být závislé na tom, zda domácí práce dítě vykonává?	Ano	Ne
	b) Případné domácí práce jsou příležitostí pro dítě, jak vydělat peníze navíc k základní sazbě kapesného?	Ano	Ne
7.	Myslíte si, že rodiče a děti by se měli dohodnout předem, na jaké položky se bude kapesné vztahovat?	Ano	Ne
8.	Myslíte si, že by mělo být dětem zakázáno kupovat si z kapesného určité položky?	Ano	Ne
9.	Myslíte si, že by děti měly být podporovány k tomu říkat svým rodičům, jak utrácí své kapesné?	Ano	Ne

<p>10. Myslíte si, že děti (do 10 let), by měly být podporovány, aby spořily nějakou část svého kapesného?</p> <p>a) Pokud ano, měly by spořit pevně stanovené procento ze svého kapesného?</p> <p>b) V jakém věku by měly začít spořit?</p>	<p>Ano Ne</p> <p>Ano Ne</p>						
<p>11. Myslíte si, že by děti měly být podporovány ke spoření části peněz, které dostávají jako dárek?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>12. Kam si myslíte, že by měly děti spořit něco ze svých peněz:</p> <p>Očíslujte pořadí od 1 do 4, kde je 1- jako nejdůležitější:</p> <p>a) kasička</p> <p>b) bankovní účet/spořicí účet</p> <p>c) k rodičům</p> <p>d) jinam (prosím specifikujte)</p>	<table border="1"> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> </table>						
<p>13. Myslíte si, že děti od 10 let a více, by měly být podporovány, aby se seznámily s tím, jaké různé bankovní účty mají k dispozici pro spoření (např. úrokové sazby u účtů či jiné výhody za účet)?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>14. Myslíte si, že děti, od 10 let a více, by měly být vedeny, aby přispívaly ze svých vlastních peněz na charitu?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>15. Myslíte si, že je to dobrý nápad, aby děti od 5 let a více, dostávaly peníze jako dárek při zvláštních příležitostech?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>16. Myslíte si, že dospělí lidé by neměli poskytovat peněžní dary dětem (např. od 5 do 16 let)?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>17. Myslíte si, že úspěšnost ve škole by měla být finančně odměňována?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>18. Myslíte si, že by děti měly být podporovány, aby pracovaly na částečný úvazek (brigáda)?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>19. Myslíte si, že by si děti měly spořit část jejich mzdy z práce na částečný úvazek (z brigády)?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>20. Myslíte si, že děti, od 11 let a více, by měly být podporovány, aby chodily samy na nákupy pro vaši rodinu?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>21. Myslíte si, že dětem ve věku 16 a více, by mělo být umožněno, aby měly své vlastní kreditní karty?</p>	<p>Ano Ne</p>						
<p>22. V jakém věku si myslíte, že by dítě mělo mít svoji vlastní bankovní debetní kartu: (označte pouze jeden věk prosím)</p> <p>a) 14 let</p> <p>b) 15 let</p> <p>c) 16 let</p> <p>d) 17 let</p> <p>e) 18 let</p> <p>f) od 19 let výše</p>	<table border="1"> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> <tr><td> </td></tr> </table>						

<p>23. Myslíte si, že děti od 6 do 16 let by měly být podporovány k následujícím:</p> <p>a) půjčovat si peníze od ostatních</p> <p>b) samy půjčovat peníze jiným dětem</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="1204 405 1284 439">Ano</td> <td data-bbox="1284 405 1351 439">Ne</td> </tr> <tr> <td data-bbox="1204 450 1284 483">Ano</td> <td data-bbox="1284 450 1351 483">Ne</td> </tr> </table>	Ano	Ne	Ano	Ne	
Ano	Ne					
Ano	Ne					
<p>24. V jakém věku by měl člověk přestat dávat dětem kapesné? (prosím zaškrtněte políčko pro pouze jednu možnost):</p> <p>a) 16-17 let</p> <p>b) 18 let</p> <p>c) když skončí se školní docházkou (v jakémkoliv věku)</p> <p>d) když začnou pracovat na plný úvazek (v jakémkoliv věku)</p> <p>e) pouze v případě, že jsou ekonomicky nezávislé (v jakémkoliv věku)</p>	<table border="1"> <tr><td></td></tr> <tr><td></td></tr> <tr><td></td></tr> <tr><td></td></tr> <tr><td></td></tr> </table>					

Část 4 Jak nejlépe učit děti zacházet s penězi?

U každého tvrzení vyznačte míru vašeho souhlasu - na stupnici:

Od souhlasím - 7 6 5 4 3 2 1 - po nesouhlasím

		souhlasím - nesouhlasím						
1	Rodiče a děti by se měli dohodnout předem na druhu zboží, které bude kapesné pokrývat	7	6	5	4	3	2	1
2	Kapesné by mělo být vypláceno týdně mladším dětem (do 13 let)	7	6	5	4	3	2	1
3	Kapesné by mělo být vypláceno měsíčně starším dětem (nad 13 let)	7	6	5	4	3	2	1
4	Kapesné by mělo být vždy vypláceno a nemělo by být závislé na vykonání domácích prací	7	6	5	4	3	2	1
5	Kapesné by nikdy nemělo být zadrženo jako trest nebo použito k ovlivnění chování dítěte	7	6	5	4	3	2	1
6	Pokud výše kapesného byla nastavena, dítěti by neměly být vypláceny žádné další peníze navíc jen proto, že kapesné už utratilo	7	6	5	4	3	2	1
7	Dítěti by mělo být umožněno, aby rozhodovalo samo o všech svých výdajích z kapesného	7	6	5	4	3	2	1
8	Výše kapesného by měla být každoročně přezkoumána o narozeninách dítěte	7	6	5	4	3	2	1
9	Chlapci by měli mít o trochu větší kapesné než děvčata	7	6	5	4	3	2	1
10	Kapesné by mělo být vypláceno vždy ve stejný den každý týden nebo měsíc	7	6	5	4	3	2	1
11	Alespoň část peněz z kapesného dítěte by měla být ukládána na spořicí účet, nebo spořena jiným způsobem	7	6	5	4	3	2	1
12	Poté, co výše kapesného byla nastavena, dítěti by nemělo být vypláceno nic navíc jen proto, že jeho vrstevníci dostávají vyšší částky	7	6	5	4	3	2	1
13	Dítě by mělo mít možnost vybrat si druh účtu, na který chce spořit (dokonce i když s volbou nesouhlasíte)	7	6	5	4	3	2	1
14	Dítě by mělo platit z kapesného to, co rozbije v domácnosti	7	6	5	4	3	2	1
15	Děti by měly být informovány o rodinném rozpočtu	7	6	5	4	3	2	1
16	Nákupní zvyky rodičů jsou důležitým příkladem pro děti, jak utráčet peníze	7	6	5	4	3	2	1
17	Domnívám se, že je důležité mluvit s dětmi o hodnotě peněz	7	6	5	4	3	2	1
18	Rodiče dnes často zažívají nátlak od svých dětí	7	6	5	4	3	2	1

		souhlasím - nesouhlasím						
19	Knihy o rodičovství by měly poskytovat poradenství o nakupování a výdajích	7	6	5	4	3	2	1
20	Rodiče by měli mít rozhodující kontrolu nad četností a obsahem televizních programů, které jejich děti sledují	7	6	5	4	3	2	1
21	Děti se dívají na své rodiče jako na vzory pro získání nákupních návyků	7	6	5	4	3	2	1
22	Rodiče by měli diskutovat o televizních reklamách, aby byly děti dobře informovány a poučily se	7	6	5	4	3	2	1
23	Během nakupování by rodiče měli diskutovat s dětmi o nákupních rozhodnutích	7	6	5	4	3	2	1
24	Rodiče by měli rozlišovat mezi potřebami dítěte a tím, co chce	7	6	5	4	3	2	1
25	U nás v rodině:	souhlasím - nesouhlasím						
	Vážíme si knih více než videa	7	6	5	4	3	2	1
	Jsme pravidelnými požívateli hotových jídel	7	6	5	4	3	2	1
	Sledujeme méně televizi než většina domácností	7	6	5	4	3	2	1
	Je dobré, že máme kabelovou televizi či televizi se satelitním příjmem	7	6	5	4	3	2	1
	Je dobré, že máme doma počítač (více počítačů)	7	6	5	4	3	2	1
26	Všichni rodiče by se měli dohodnout se svými dětmi o výši jejich kapesného	7	6	5	4	3	2	1
27	Nikdy byste neměli dítěti poskytnout zálohu na kapesné	7	6	5	4	3	2	1
28	Jestliže si děti půjčí od vás peníze, měly by vám z nich platit úroky	7	6	5	4	3	2	1
29	Rodiče by měli podporovat u svých dětí, aby občas daly část svého kapesného (např. 10 %) na charitu - dle výběru	7	6	5	4	3	2	1
30	S dětmi nad 16 let by mělo být hovořeno o příjmech a výdajích rodičů	7	6	5	4	3	2	1
31	Kapesné je privilegium, ne právo	7	6	5	4	3	2	1

Část 5

Názory na peníze

Prosíme, zakroužkujte, zda souhlasíte (ano) či nesouhlasíte (ne) s následujícími tvrzeními. V případě, že si nebudete jisti, zakroužkujte u daného tvrzení to, co je pro vás přijatelnější.

1.	Děláte si neustále starosti s utrácením, užíváním nebo vydáváním peněz?	ANO	NE
2.	Máte zábrany mluvit s ostatními o penězích a to zejména o vašem příjmu?	ANO	NE
3.	Kupujete si věci, které vlastně nepotřebujete, protože je to právě výhodná koupě?	ANO	NE
4.	Budíte se v noci a snažíte se přijít na způsob, jak utratit méně peněz a více uspořit, i když již peníze spoříte?	ANO	NE
5.	Myslíte často na to jak udržet nebo nahromadit své peníze?	ANO	NE
6.	Myslíte si, že pravidelně překračujete výdajový limit na vaší kreditní kartě?	ANO	NE
7.	Způsobují vám hazardní hry návaly vzrušení?	ANO	NE
8.	Chodíte častěji pěšky, abyste ušetřili autobusové jízdné, i když byste si jej mohli snadno dovolit?	ANO	NE
9.	Stále nechápete, kam mizí vaše peníze nebo proč vám na konci každého měsíce nic nezbyvá?	ANO	NE
10.	Používáte peníze ke kontrole nebo manipulaci s jinými lidmi?	ANO	NE
11.	Odmítáte brát peníze vážně?	ANO	NE
12.	Nesete nelibě, že musíte platit plnou cenu za každou položku, kterou si koupíte?	ANO	NE
13.	Stává se vám často, že riskujete a utrácíte velké sumy za vaše sázky?	ANO	NE
14.	Myslíte si, že trávíte velkou část svého volného času nákupy?	ANO	NE
15.	Když požádáte někoho o peníze, býváte zaplaveni pocitem viny nebo úzkostí?	ANO	NE
16.	Máte stále obavy, zda můžete zaplatit své účty každý měsíc?	ANO	NE
17.	Líbí se vám utrácet peníze za ostatní, ale máte problémy utrácet je za sebe?	ANO	NE
18.	Nakupujete věci, když máte pocity úzkosti, jste znuděný, unavený, v depresi, nebo máte vztek?	ANO	NE
19.	Zdráháte se naučit něco nového v praktických záležitostech peněz?	ANO	NE
20.	Myslíte na své finance většinu času?	ANO	NE

Část 6

Škála (Dotazník) postoje k penězům

Tento dotazník mapuje postoje k penězům. Prosíme, u každého tvrzení napište, jak s uvedeným tvrzením souhlasíte - využijte stupnici:

Od rozhodně nesouhlasím 1 2 3 4 5 6 7 po rozhodně souhlasím.

Doplňte ke každému tvrzení to číslo, které nejvíce odpovídá Vašemu postoji k danému tvrzení.

1	2	3	4	5	6	7
rozhodně nesouhlasím	nesouhlasím	spíše nesouhlasím	ani souhlasím, ani nesouhlasím	spíše souhlasím	souhlasím	rozhodně souhlasím

Poř. čísl.	Výrok	Hodnocení
1.	Peníze jsou důležitým faktorem v životě všech lidí	
2.	Peníze představují dobro	
3.	Za peníze si lze všechno koupit	
4.	Peníze představují zlo	
5.	Peníze představují úspěch, kterého člověk dosáhl	
6.	Peníze v bance představují životní jistotu	
7.	Peníze jsou symbolem úspěchu	
8.	Peníze jsou nejdůležitější věcí (cílem) v mém životě	
9.	Peníze mi umožňují nezávislost a svobodu	
10.	Peníze mi mohou získat mnoho přátel	
11.	Peníze jsou příjemné (atraktivní)	
12.	Peníze jsou podstatou všeho zla	
13.	Peníze jsou důležité	
14.	Peníze jsou neužitečné	
15.	Peníze umožňují získat respekt ve společnosti	
16.	Utracené peníze jsou promrhané peníze	
17.	Peníze jsou hodnotné	
18.	Peníze pomáhají ukázat schopnosti člověka	
19.	Za peníze si lze koupit luxus	
20.	Peníze mohou dát člověku příležitost být tím, kým chce být	
21.	Peníze znamenají moc	
22.	Peníze si zaslouhují úctu	
23.	Peníze jsou nemravné	
24.	Peníze nerostou na stromě (Peníze nenajdeš na ulici)	
25.	Ušetřená koruna je vydělaná koruna („Kdo šetří, má za tři“)	
26.	Své účty platím okamžitě, abych se vyhnul(a) úrokům nebo pokutě	
27.	Myslím si, že je velmi důležité mít našetřené peníze	
28.	Peněz si vysoce cením	
29.	S penězi nakládám velmi opatrně	
30.	S penězi umím velmi dobře hospodařit	

Děkujeme za vyplnění dotazníku, prosíme, zkontrolujte, zda jste vyplnil(a) všechny položky.

Část 7

FG-Dotazníkové šetření - ověření znalosti témat daných tzv. Standardem FG (finanční gramotnost)

(zvolenou odpověď označte X)

	ANO (2)	NE (1)	ČÁSTEČNĚ (0)
1. Shledáváte témata FG potřebnými a užitečnými pro Váš budoucí život?			
2. Umíte používat nejběžnější platební nástroje (bankovní účet, kartu, ...)?			
3. Umíte si směnit peníze za použití kurzovního listku?			
4. Znáte, na základě čeho se stanovuje cena výrobků, zboží a služeb resp. co zahrnuje?			
5. Víte, že výše ceny výrobků, zboží a služeb se liší podle zákazníků, místa, období apod.?			
6. Orientujete se v tzv. cenových tricích např. cena bez DPH, 3 kusy za cenu 2, apod.?			
7. Myslíte si, že dokážete rozpoznat klamavou nabídku (o nákupních podmínkách, slevách apod.)?			
8. Umíte vysvětlit podstatu inflace a její důsledky pro Vás?			
9. Umíte uvést možnosti, jak se důsledkům inflace bránit?			
10. Zvládnete rozlišit pravidelné a nepravidelné příjmy a výdaje domácnosti?			
11. Uměl (a) byste sestavit rozpočet domácnosti (díleční měsíční příjmy a výdaje)?			
12. Uměl (a) byste navrhnout, jak řešit deficit rozpočtu domácnosti (záporný rozdíl mezi příjmy a výdaji)?			
13. Uměl (a) byste navrhnout, jak naložit s naopak přebytkovým rozpočtem Vaší domácnosti?			
14. Znáte a uměl (a) byste navrhnout různé způsoby využití volných finančních prostředků (spoření, investice do nemovitostí, produkty se státním příspěvkem, ...)?			
15. Uměl (a) byste vybrat si nejvhodnější produkt pro investování volných prostředků a svou volbu zdůvodnit?			
16. Uměl (a) byste si vybrat nejvhodnější úvěrový produkt s ohledem na své potřeby a svou volbu zdůvodnit?			
17. Uměl (a) byste posoudit způsoby zajištění úvěru?			
18. Uměl (a) byste vysvětlit, jak se vyvarovat předlužení?			
19. Uměl (a) byste vysvětlit způsoby stanovení úrokových sazeb?			
20. Uměl (a) byste vysvětlit rozdíl mezi úrokovou sazbou a RPSN?			
21. Uměl (a) byste si vybrat nejvhodnější pojistný produkt s ohledem na své potřeby?			
22. Víte a umíte vysvětlit, jak uplatňovat práva spotřebitele (při nákupu zboží a služeb)?			
23. Umíte na příkladu ukázat možné důsledky neznalosti smlouvy?			

25. Vyjádřete pomocí procent, kolik z kladných odpovědí na předchozí otázky je výsledkem výuky ve škole? .....%.

Děkujeme za vyplnění a spolupráci.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Michaela Svobodová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	PhDr. Soňa Lemrová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Ekonomická socializace dětí
Název v angličtině:	Economic socialization of children
Anotace práce:	<p>Cílem diplomové práce bylo objasnit, kdy a jak je vhodné zasvětit děti do světa peněz a ekonomiky.</p> <p>V teoretické části je popsána socializace jedince s přesahem do ekonomiky, význam rodiny jako socializačního faktoru. Další kapitoly jsou věnovány ekonomickému chování a finanční gramotnosti. Hlavní kapitola se týká dětí předškolního věku ve světě ekonomiky zaměřené na jejich představy a vnímání peněz a kapesné.</p> <p>Výzkumná část je zaměřena na názory, postoje a zkušenosti rodičů a budoucích rodičů týkající se finanční gramotnosti a finančního ohodnocování dětí předškolního věku.</p>
Klíčová slova:	socializace, ekonomická socializace, děti, peníze, rodina, kapesné, finanční gramotnost, hospodaření, ekonomické chování, reklama
Anotace v angličtině:	<p>The aim of the thesis was to clarify when and how it is appropriate to introduce children to the world of money and economy.</p> <p>The theoretical part describes the socialization of an individual with an overlap into the economy and the importance of the family as a socializing factor. The next chapters are devoted to economic behaviour and financial literacy. The main chapter is about preschool children in the world of economics focused on their ideas and perception of money and pocket money.</p> <p>The research is focused on opinions, attitudes and experience of parents and future parents concerning financial literacy and remuneration of preschool children.</p>
Klíčová slova v angličtině:	socialization, economic socialization, children, money, family, pocket money, financial literacy, economy, economic behaviour, advertising
Přílohy vázané v práci:	Nestandardizovaný dotazník přeložený do češtiny
Rozsah práce:	71 stran (108 233 znaků)
Jazyk práce:	Čeština